

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NEF'Î DİVANINDA “GAM VE NEŞE” KAVRAMLARI

HANDAN AKYURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ORDU-2015

NEF'İ DİVANINDA "GAM VE NEŞE" KAVRAMLARI

HANDAN AKYURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NEF'İ DİVANINDA “GAM VE NEŞE” KAVRAMLARI

HANDAN AKYURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AKADEMİK DANIŞMAN
DOÇ.DR. MUHAMMET KUZUBAŞ

ORDU-2015

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

13/11/2015

Handan AKYURT

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 13/11/2015 tarihinde yapılan sınav ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Doç. Dr. Muhammet Kuzubaş

Üye:

Yrd. Doç. Dr. Ömer SARAÇ

Üye:

Yrd. Doç. Dr. Ahmet DAĞLI

ONAY:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

25./01./2016

Doç. Dr. Gökhan ÖZSOY

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

[AKYURT, Handan]. [*Nef'î Divanında “Gam ve Neşe” Kavramları*], [Eski Türk Edebiyatı], Ordu, [2015].

Klasik Türk edebiyatında gerek gam gerekse neşe kavramları hemen hemen birçok şair tarafından kullanılmıştır. Özellikle bu iki zıt kavram, çoğu kez şairlerin sevgiliye olan aşklarını anlatmada yardımcı unsur olarak yer alır.

Gam, sevgiliye olan aşkı anlatmada cevr ü cefanın yerini tutarken; neşe ona kavuşmanın mutluluğunu ifade etmede karşımıza çıkar. Gam, bazen sevgiliye ulaşmada karşılaşılan engeller olmuş bazen de çeşitli nesnelere benzetilmiştir; düşman, alacaklı, gönül ülkesini yağmalayan asker, fırtına, rüzgâr olur. Neşe ise manevi hazları ve ruhî zevkleri yaşamaktan hâsıl olan bir hâldir.

XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış ve daha çok bir kaside üstadı olarak şöhret bulmuş olan Nef'î, divanında bu iki kavrama çokça yer verir. Çalışmamızda, gam ve neşe kavramlarının Nef'î divanında kullanıldığı bağlamlar ve anlamlar tespit edilip incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Gam, Neşe, Nef'î, Divan, Klasik Türk Edebiyatı

ABSTRACT

[Handan AKYURT]. [*Sorrow and Grief in Nef'i Divanı*], [Eski Türk Edebiyatı], Ordu, [2015].

In classical Turkish Literature, both sorrow and joy concepts were used by almost many poets in their masterpieces. Especially there two apposite concepts were used as conducive for poets who wanted to tell their love to the beloved. Sorrow replaced suffering while telling the love to the beloved; joy meant to tell the happiness of retrieving the beloved.

Sorrow was used in different ways in classical Ottoman poems. It sometimes meant the obstacles to reach the beloved and also it sometimes meant different objects. It indicated an enemy, a creditor, a soldier who looted the country of love, storm and wind. However, joy indicated as a state caused by living the spiritual and moral pleasures.

Nef'i who lived in the first half of XVII. Century and was a famous ode poet used these two concepts mostly in his classical Ottoman poem. In our study, contexts and meanings that were used these concepts in Nef'i's classical Ottoman poems were determined and inspected.

Key Words: Sorrow, Joy, Nef'i, Ottoman Poetry, Classical Ottoman Literature

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Handan AKYURT
Doğum Yeri ve Tarihi:	Ordu 26/ 06/ 1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	Ege Üniversitesi /Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi /Eski Türk Edebiyatı
Bildiği Yabancı Diller:	
Bilimsel Etkinlikler:	
İş Deneyimi	
Uygulamalar:	
Projeler:	
Çalıştığı Kurumlar:	Hisar Dershanesi(2008-2009),Açı-Beta Dershanesi(2011-2015),İMKB Alparslan Ortaokulu(2015-halen)
İletişim	
E-Posta Adresi:	Vonahan06@hotmail.com
Telefon:	
İş:	
Ev:	0452 2348420/ 5779052
Cep:	0533 4216113
Tarih ve İmza	13/ 11/ 2015

ÖN SÖZ

Arapça bir kelime olan gam; keder, tasa, dert, gussa, bela anlamlarına gelmektedir¹. Divan şiirinde gam âşık için adeta bir ölçek gibidir. Onun âşıklık yolunda ne derece istekli ve dayanıklı olduğunu ölçer. Gam aşığın hem dostu hem de düşmanıdır. Çünkü âşık gam çekerek sevgiliye kavuşma ümidi taşır. Aynı zamanda sevgiliden gelen eziyetlerden ötürü gam içinde olarak acı çeker.

Tasavvufta gam üzerine yapılan tanımlamalar ise “Sevgiliyi dikkat ve özenle ararken karşılaşılan engeller, sevenin sevgilisi uğruna seve seve katlandığı zorluklar ve sıkıntılar”² şeklinde olmuştur.

Gam ve neşe kavramlarının genel anlamda kullanıp sıklığını belirleyerek XVII. yüzyıl şairlerinden olan hiciv ve kaside ustası olarak ünlenen Nefî divanında incelemelerde bulunarak çalışmamız oluşturulmuştur.

Nefî divanı³ üzerinde yaptığımız çalışma sonucunda içinde ‘gam’ ve ‘neşe’ geçen beyit sayısını çalışmamız için yeterli bulmayıp gam ve neşe sözcükleri ile anlamdaş olan kelimeleri de tarama işlemine kattık. Örneğin keder, tasa, gussa, kahır; neşat, neşve, hurrem, saadet... Sonra bu beyitler üzerine inceleme yaparak çalışmamızı şekillendirdik. Bu çalışma sizlere bu beyitler üzerinde yaptığımız incelemenin bir sunumudur.

Öncelikle Nefî’nin hayatından, sanatından ve yaşadığı yüzyıl Osmanlısından bahsedip divanda taradığımız beyitleri açıklamaya çalıştık.

Son olarak bu çalışmayı hazırlamamda yardımlarını esirgemeyen ve her türlü kaynak ihtiyacımı karşılayan çok değerli hocam Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ’a, yüksek lisansa başlamama vesile olan ve bana yol gösteren hocam Sabit BAYRAM’a ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

Handan AKYURT

¹ İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2014.

² Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2005.

³ AKKUŞ, Metin, **“Nefî Divanı”**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.

İÇİNDEKİLER	<u>Sayfa</u>
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
1.GİRİŞ.....	1
1.1. XVII.Yüzyıla Genel Bakış.....	1
1.1.1. XVII.Yüzyılda Genel Siyasi Durum	1
1.1.2. XVII.Yüzyıl Türk Edebiyatı.....	3
2. BÖLÜM.....	7
2. 1. NEFİ'NİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ.....	7
2.1.1.Hayatı ve Sanatı.....	7
2.1.2. Eserleri	9
3. BÖLÜM.....	12
3.1. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA GAM VE NEŞE KAVRAMLARI	12
3.1.1. Kavram Olarak Klasik Edebiyatta Gam ve Neşe	12
3.1.2. Klâsik Türk Edebiyatında Gam ve Neşenin Kullanımı	13
4. BÖLÜM.....	19
4.1. NEF'Î DİVANINDA GAM	19
4.1.1. Gam.....	19
4.1.2.Gamın Kaynağı.....	19
4.1.3.Gamdan Memnun Olma Hâli.....	22
4.1.4. Gamdan Şikayet ve Kurtulma Yolları.....	25

4.1.5. Gamla İlgili Diğer Beyitler.....	29
4.2. NEF'Î DİVANINDA NEŞE.....	33
4.2.1. Neşe.....	33
4.2.2. Neşenin Sebepleri ve Kaynakları.....	33
4.2.3. Neşe ile İlgili Diğer Beyitler.....	36
SONUÇ.....	38
KAYNAKÇA.....	39

KISALTMALAR DİZİNİ

C	: Cilt
a.g.e.	:Adı geçen eser
bk.	:Bakınız
hzl.	: Hazırlayan
no	: Numara
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
S	:Sayı
s.	:Sayfa
TDK	:Türk Dil Kurumu
TTK	:Türk Tarih Kurumu
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
vd	: ve diğerleri
vs.	:ve saire
Yay.	:Yayınları
yy.	: Yüzyıl
K	: Kaside
G	: Gazel

1.GİRİŞ

1.1. XVII. YÜZYILA GENEL BAKIŞ

1.1.1. XVII. Yüzyılda Genel Siyasi Durum

XVII. yüzyılda devletin ulaşabileceği sınırları elde etmesi, toplumun önceki yüzyıllardaki düzeninin bozulması, ahlâkî çöküntü vb. sebeplerden dolayı siyasî, sosyal, iktisadî ve askerî alanlarda önceki yüzyılların gölgesinde kaldığı görülmektedir. Coğrafi keşifler, Rönesans ve reform hareketleriyle yeni açılımlara girişen Batı ülkeleri karşısında Osmanlı Devleti, bu yüzyılda tarihî gelenek ve birikiminden kaynaklanan gücü ve tecrübesiyle ayakta durabilmeyi başarmıştır. Bu ayakta kalma sürecini de Avrupa devletlerine karşı etkin bir rol oynayarak değil tam tersi savunma pozisyonunda gerçekleştirmiştir.

Batının “akıl çağı” yaşadığı bir devirde bilim, teknik ve askeri alanlarda ileri gitmesiyle beraber modern teknikleri tatbik etmeyen Osmanlı üst üste savaşlarda da yenilgiler alınca; bu mağlubiyetlerin faturası devlete çok pahallıya mal olmuştur.¹

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılda gerek siyasî gerekse iktisadî anlamda tarihinin en parlak dönemini yaşamıştı. XVII. yüzyıla gelindiğinde önceki yüzyılın bakiyesi üzerinden kısmen yeni kazanımlar elde etmekle birlikte birtakım kayıplar da yaşar. Önceki yüzyılın verdiği özgüvenle Avrupa’dan üstün olduğunu düşünen Osmanlı Devleti, yeni yerler fethetmeye çalışmış, 1672 yılında imzalanan Bucaş Antlaşmasına kadar topraklarına yeni topraklar kazanmıştır. Bucaş Antlaşması, Osmanlı Devleti’nin topraklarına toprak kattığı son antlaşma olarak kayda geçmiştir.

Bu yüzyılda Osmanlı Devleti en çok İstanbul, Anadolu ve eyaletlerde çıkan ayaklanmalarla uğraşmıştır. Bu ayaklanmaların en önemli nedeni de merkezi otoritenin zayıflamasıdır. Özellikle I. Ahmet zamanında getirilen “ekber ve erşed” sistemi ile tahta en büyük şehzadenin geçmesi sağlanarak taht kavgalarının önüne geçilmek istenmiştir. Ancak bu sistem şehzadelerin sancağa çıkma uygulamasına son vermiştir. Böylelikle şehzadeler tecrübe kazanmadan tahta çıkmış üstelik saray kadınları yönetimde söz sahibi olmuştur.

¹ KARTA, Nurullah, 17. Ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Avrupa ile İktisadî İlişkileri, Turkish Studies, volume 8/11 Fall 2013.

İlk üç asırda on üç sultan tahta çıkarken sadece bu asırda dokuz sultan tahta çıkmıştır. Küçük yaşta tahta çıkan şehzadelerin varlığı devamında valide sultanların da idareye karışma durumunu doğurmuştur. Ayrıca doğuda İran, batıda Avusturya ile yapılan uzun savaşlar devlet ekonomisini, orduyu, yönetimi de yıpratmıştır. Bunun sonucu olarak da isyanlar çıkmıştır. Yeniçeri ocağını kaldırmayı düşünen Genç Osman'ın yeniçeriler tarafından acımasızca öldürülmesinden sonra tahta geçen IV. Murat isyanlara yönelik sert bir tutum sergilemiştir. Çeşitli çalışmalarla bu isyanlardan kurtulmak istenmiş ve Kuyucu Murat Paşa ve Tiryaki Hasan Paşa'nın gayretleriyle güçlkle bastırılmıştır.²

Bu yüzyılda en dikkat çekici padişah IV. Murat'tır. IV. Murat'a “ Bağdat Fatih” unvanı verilmiştir. Bağdat seferi ve Bağdat'ı geri alması ile İran barış istemiş ve Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile günümüzde de geçerli olan Türk-İran sınırı çizilmiştir. Her ne kadar idarî, malî ve askerî bozuklukları düzeltmek için sıkı bir yönetim uygulasa da âlimleri ve sanatkârları himaye etmiş, sanata ve şiire önem vermiştir. Kendisi de şair olup “Murâdî” mahlasıyla şiirler söylemiştir. Devlet adamlarından devletin kötü gidişatının sebepleri ve çözüm önerileri için raporlar istemiştir. Bu raporlardan Koçi Bey'in hazırladığı önemlidir. Koçi Bey'in hazırladığı risale, Osmanlı'da o tarihe kadar padişaha sunulan ilk yazılı rapor özelliği taşımaktadır.³

Koçi Bey, devlet yönetiminde meydana gelen bozuklukların esas sebebinin “rüşvet” olduğunu “Bu kadar karışıklık, fitne ve fesada, reayanın ve memleketlerin harap olmasına, hazinelerin ve malların azalmasına sebep, rüşvet şeytani olmuştur” şeklinde belirtmiştir.⁴

IV. Murat sonrasında devlet otoritesi zayıflamaya da başlamıştır. Devlet otoritesini tekrar kuran Köprülü Mehmed Paşa, elden çıkan Bozcaada ve Limni gibi yerleri tekrar alır. İstikrarın sağlandığı Köprülüler dönemi II. Viyana seferiyle bozulmuştur.

XVII. yüzyıl aynı zamanda Osmanlı'nın Avrupa'nın gelişimine seyirci kaldığı bir dönemdir. İçte ve dışta yaşadığı sıkıntılar yüzünden Avrupa'yı takip edemediği gibi yeni ticaret yollarının bulunmasıyla Osmanlı denetimindeki ticaret yolları önemini

² UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt. III/ 1-2, Ankara (özetlenmiştir.)

³ KURT, Yılmaz, **Koçi Bey Risalesi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s.4.

⁴ GÖKÇE, Ali Fuat, **Osmanlı Klasik Döneminde İdari Reform Hareketleri: Koçi Bey Risalesi**, Yasama Dergisi, Sayı:14.

kaybetmiştir. Dolayısıyla Osmanlı gelir kaybına uğramıştır. Avrupalı devletlere imtiyazlar vererek ticareti canlandırmayı amaçlasa da kapitülasyonlarla birlikte ucuz Avrupa malları Osmanlı pazarına hakîm olmuştur.

Osmanlı bu yüzyıldaki kötü gidişin önüne geçmek için ıslahatlar yapmıştır. Ancak ıslahatçıların öldürülmesi, sorunun nedeni araştırılmadan çözüm aranması, devlet otoritesini sağlamak için baskı ve şiddete başvurulması, ıslahatların kişilere bağlı kalıp devlet politikası olmaması yüzünden ıslahatlardan başarı elde edilememiştir.

Yüzyılın sonunda, 1699 yılında, imzalanan Karlofça Antlaşması Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecine girişindeki ilk büyük merhale olmuştur. Bu antlaşma ile ciddi kayıplar yaşayan ve Batı karşısındaki üstünlüğünü resmen kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti, kaçınılmaz ve önü alınamaz bir gerileme ve dağılma sürecine de girmiştir.

1.1.2. XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı

Devletin siyasî alanda zaman zaman görülen olumsuzluklara rağmen, 16. yüzyılda zirvede bulunan klasik edebiyat; zirve şairler yetiştirmiş, yükseliş ve gelişimini sürdürmeye devam etmiştir.

Toplumsal hayatla daima yakın ilişki içinde olan edebiyatın, tersine bir manzarayla gelişimini sürdürmesi ilk bakışta şaşırtıcı görünürse de Divan edebiyatının kendine has mantığı içinde bunu tabii karşılamak gerekir.⁵

Nitekim yüzyılın sonuna doğru sosyal hayattaki değişimler edebiyatı da etkilemiştir. Nâilî ve Neşâti'den sonra Lale Devri'ne kadar büyük şair yetişmemiştir.

Osmanlı hanedanı âlimi ve sanatkârı koruma politikasına devam etmiştir. Nitekim bu yüzyılda yazılan şair tezkirelerinden Tezkire-i Rızâ'da⁶ 266, Âsım'ın Zübdetü'l-eş'âr'ında⁷ ise 123 şair hakkında bilgi verilmiştir.

XVII. yüzyıla gelene kadar Türk şairleri için İran edebiyatı örnek teşkil ederdi. Geçen yüzyılda Bâkî, Fuzulî, Yahya Bey, Hayalî gibi şairlerin yetişmesiyle İran

⁵ İSEN, Mustafa, "Başlangıçtan XVIII. Yüzyıla Kadar Türk Edebiyatı", *Türkler*, Cilt: 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

⁶ SEYYİD, Mehmet Rıza, **Tezkire-i Rızâ**, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10745,rtgirispdf.pdf?0>

⁷ SEYREKZÂDE, Mehmed Âsım, **Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr**, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 1396,

edebiyatına yaklaşım onlarla yarışma şekline dönüşmüştür. Benzemeye ve taklit etmeye çalıştıkları İran edebiyatıyla yarışır hale gelmişlerdir. F.Köprülü bu konuda “XVII. asır Türk klasik nazımının ahenk ve zerâfet itibariyle Acem modellerinden asla aşağı addolunmayacak mahsuller verdiği bir devirdir.”⁸ demektedir.

Bu dönemde şairler önceki dönemlere nazaran sosyal ve ekonomik konularla daha fazla ilgilenmişlerdir. Bu da sosyal tenkidi doğurmuştur. Böylelikle XVII. yüzyıl edebiyatı hiciv ve hezel alanına sürüklenmiştir. Ama bu hicivler eskiye nazaran daha kaba, müstehcen ve bol küfürle doludur. Şeyhî'nin Harnâme'si, Fuzulî'nin Şikayetnâmesi yerini Nefî'nin Siham-ı Kaza'sına bırakmıştır.

Özellikle Nefî ile kaside alanında hareketlenme görülür. “Nesib” bölümünü kaldırarak “fahriye” bölümünü zenginleştirmiştir. Nefî, gerçekten, Osmanlı-Türk kasidediliğine bir canlılık ve heybet getirmiş ve Türk divan şiirinin, seri halinde, en ahenkli kasidelerini söylemeğe muvaffak olmuştur.⁹

Gazel nazım şeklinde kaside gibi orijinallik görülmez. Bâkî'nin rindane ve dış âleme açık üslubu ile nükteli ve zarif hayaller içeren gazel anlayışını devam ettirmişlerdir. Geçen yüzyılda Bâkî ile zirve yapmış İstanbul Türkçesine dayalı klasik üslup daha renkli ve zengin bir görünüm kazanmıştır. Bu dönemde bu üslubun en önemli temsilcisi Şeyhülislam Yahyâ'dır. İstanbul Türkçesini yansıttığı eserlerindeki rindâne tavır onu, Bâkî'yi Nedim'e bağlayan çizgide önemli bir yere oturtmuştur.

Mesnevi sahasında önemli eserler verilmiştir. Aşk konulu mesnevilerin yanında, dinî, tasavvufî ve ahlâkî mesnevilerin yazıldığını görürüz. Bu yüzyıl mesnevilerinin en önemli özelliklerinden biri yerli ve mahallî unsurların yoğun bir şekilde kullanılmasıdır. Nev'izâde Atâyî'nin hamsesi, hem bu yüzyılın hem de klâsik edebiyatın en önemli mesnevilerinin bir araya getirildiği bir külliyyattır.

Rubaî alanında ise Türk edebiyatının Hayyam'ı olarak nitelendirilen Azmî-zâde Hâletî yetişmiştir. Bu asırda farklı bir nazire mecmuasıyla karşılaşmaktadır. Budinli Hisâlî tarafından derlenen mecmuanın farkı ise şiirlerin sadece matla beyitlerine yer veriyor olmasıdır. Bundan dolayı esere Matâli'u'n-nezâ'ir adı verilmiştir.¹⁰

⁸ KÖPRÜLÜ, M.Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006,s. 279

⁹ BANARLI, Nihat Sami, “**Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**”, Cilt:2, s. 651.

¹⁰ ŞENTÜRK, Ahmet Atilla- KARTAL Atilla, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007

Türk edebiyatında önemli edebi akımlarından biri olan ve şiire şekil mana bakımından yeni bir soluk getiren Sebk-i Hindî, bu yüzyılda özellikle Neşâtî ve Nâilî ile birlikte kendini göstermeye başlamıştır. Bilkan'a göre Sebk-i Hindî üslûbunun başlıca özellikleri belâgat ve fesahat kurallarından uzaklaşmadan yeni, orijinal ve girift mazmunlar, ince hayaller, anlam kapalılığı, az kelime ile çok şey ifade etme olarak belirtilebilir. Böylece mânanın söze hâkim olduğu, muhayyilenin ön plana çıktığı ve şiirin karmaşık çağrışımlara açıldığı görülmektedir. Aşırı dereceye varan mübalağa, irsâl-i mesel, istiare, teşhis, kinaye ve mecaz sanatları da bu tarz şiirde çok kullanılmış ve geliştirilmiştir.¹¹

Ayrıca bu dönemde dönemin şairlerini etkisi altına alan bir diğer ekol ise Nabi'nin öncülük ettiği Hikemi Tarz'dır. Bu ekolde duygular değil düşünce esastır. Nabi, Osmanlı Devleti'nin yavaş yavaş eski gücünü kaybetmeye başladığı bir dönemde, bir aydın sorumluluğu içinde görüşlerini dile getirmiştir.

Nâbî, şiirlerinde sağlam ve sade bir dil kullanmıştır. Bu özelliği yanında onu farklı kılan yönü, gazelin muhtevasını genişletip aşk, bezm gibi konulara felsefi anlayışlar, sosyal olaylar ve hayat üzerine düşünceler eklemiş olmasıdır. Bu konular için doğal olarak daha sade ve açık bir anlatım şiire hakîm olmuştur. Nâbî'den sonra bu tarz, Nev'izâde Atâyî, Sâbit, Râmi Mehmed Paşa, Seyyid Vehbî, Râşid, Sâmi, Asım, Münif, Hâmî, Râgıp Paşa, Haşmet, İzzet Molla gibi şairlerce temsil edilmiştir.¹²

Yüzyılda yine birbirinden kıymetli mesneviler yazılmıştır. Bosnalı Alaaddin Sabit'in halk kültürünü ortaya koyan eserleri, Nev'izâde Atâyî'nin hamse edebiyatımıza ayrı bir soluk getiren mesnevileri zikredilmelidir.

Şiirdeki bu çeşitliliğin nesir alanında da kendini gösterdiğini, başta tezkireler olmak üzere çeşitli tarihî hadiseleri ele alan eserleri ayrıca belirtmek gerekir.

XVII. asır tezkireleri, umumiyetle daha önceki tezkirelere zeyl mahiyetinde yazılı eserlerdir. Asrın ilk mühim tezkirecisi Riyazü'ş-Şu'ara isimli, seçilmiş şairler kitabının sahibi, Riyâzi Mehmed Efendi'dir. Asrın diğer mühim bir tezkiresi, Kafzâde Tezkiresi diye şöhret kazanan Fâizi Tezkiresi'dir. Faizi'nin eserinin asıl adı Zübdetü'l-

¹¹ BİLKAN, Ali Fuat, **Sebk-i Hindî**, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 36 s. 254

¹² İSEN, Mustafa, "**Başlangıçtan XVIII. Yüzyıla Kadar Türk Edebiyatı**", *Türkler*, Cilt:11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Eş'ar'dır ve bir tezkire olmakdan ziyade bir antolojidir. Asrın bir diğer önemli tezkire yazarı Güftî'dir. Eserin adı Teşrifatü'ş Şuara'dır.¹³

Bu dönemde bir diğer alan geçmiş dönemlerin birikimiyle oldukça başarılı eserlerin örneklerinin verildiği tarih yazıcılığıdır. Dikkat çeken yazarlardan biri Osmanlı Devleti'nde ilk vak'anüvist unvanını taşıyan Naîmâ'dır. Onun dışında İbrahim Peçevi, Koçi Bey, Kâtip Çelebi diğer önemli tarih yazarlarıdır.

Gezi yazısı türünün en önemli örneklerinden Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sini, bu yüzyılda kaleme alınmış eserler arasında zikretmek gerekir.

Bu yüzyılda, sanat yönü ağır basan mensur eserler veren Veysî ve Nergisî'nin de süslü nesir alanında ayrı bir yeri vardır. Nergisî'nin mensur eserleriyle bir hamse teşekkül ettirdiğini de ayrıca söylememiz gerekir.

Bu yüzyılda bibliyografya alanında çok değerli bir eser olup Kâtip Çelebi tarafından yazılan Keşfü'z-zünûn sadece Osmanlı dünyasının değil bütün XVII. yüzyıl eserlerinin en değerli örneklerindedir.

Bir milletin idarî, medeni ve sosyal hayatı kadar ileri ise edebiyat ve sanatı da o derece ileridir, diyen edebiyat tarihinin yanıldığını görmekteyiz. Çünkü bu yüzyılda Osmanlı kültür, sanat, edebiyatta yükselişine devam etmiştir.

¹³ BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, Cilt: 2, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, s. 698-99.

2. BÖLÜM

2.1.NEFİ'NİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

2.1.1. Hayatı ve Sanatı

Nefî, Türk edebiyatında kaside ve hiciv üstadı olarak bilinen XVII. yüzyıl şairidir. Tezkirelerde adının Ömer olduğu yazılıdır. Bu isim şairin mühründe kayıtlıdır.¹⁴

Erzurum'un Pasinler ilçesindedir. Doğum tarihi konusunda kesin bir tarih yoktur. Âlî Mustafa Efendi'nin Mecmau'l-bahreyn adlı eserindeki bilgilerden ve Hâfız Ahmed Paşa'nın 1034'te (1625) sadarete gelişi üzerine ona yazdığı kasidesinde kendi hayatına dair düştüğü kayıtlardan hareketle 980 (1572) yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Ömer olup Erzurum'un Pasinler (Hasankale) ilçesindedir. Pasinler sancak beyi Mirza Ali'nin torunu, Mıçıngerd (Sarıkamış) sancak beyi Mehmed Bey'in oğludur.¹⁵ İlk mahlası 'zarara mensup' anlamında "Darr'î" dir. Sonra Gelibolulu Âlî'nin tavsiyesi ile Nefî'ye (fayda ve menfaate mensup) çevirmiştir.¹⁶ Hatta Âlî'ye teşekkür mahiyetindeki "suhen" redifli manzumesinde bu konuyu şiirine şöyle yansıtmıştır:

Eyledün mahlas-ı Nefî ile kadrüm efvân

Zihn-i pâkimde görüp kuvve-i iz 'ân-ı suhen.¹⁷

Eski edebiyatımızın en büyük kaside üstatlarından birisi olarak kabul edilen Nefî, övgü ve yergi şairidir. Övgü ve yergide en büyük şair olma özelliğini ilk dile getirenlerden biri çağdaşı Kâtip Çelebi *Fezleke*'sinde "Şair-i mezbur müfred-i zeman vadi-i hicvde yegâne sahib-i divan şair-i nüktedan idi. El-hakhicivgûlukda cümle şuarâyı geçmiştir." şeklinde ifade etmiştir.¹⁸ Hayatı boyunca dört hükümdarın (I.Ahmet, II. Mustafa, II. Osman ve IV. Murat) devrine şahit olmuştur. Ama asıl şöhretini IV.

¹⁴ "Muhterî' üt- tarz u belîgu'l-eser
Kâşif-i esrâr-ı İlâhi Ömer."

¹⁵ TDV İslam Ansiklopedisi, "Nefî", Cilt: 32, s. 523

¹⁶ AKKUŞ, Metin, *Nefî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s.13.

¹⁷ AKKUŞ, Metin, *Ömer Nefî'nin Hayatı ve Biyografi Problemleri*, Erzurum, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, http://abs.kafkas.edu.tr/upload/6/Nef_i_M_Akkus.pdf, (E.T. 10.04.2012).

¹⁸ KARAHAN, Abdulkadir, "Nefî Divanından Seçmeler" Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985

Murad dönemine kazanmıştır¹⁹IV. Murad,Nef'î'nin övgü ve yergilerinden hoşlanıp şairi takdir etmiştir.Hatta şairin **Sihâm-ı Kazâ**'sını okurken yıldırım düşünce mecmuayı yırtar ve Nef'î'yi azlettirir,hiciv yazmaması için kendisinden söz alır.

1609 yılında maden mukataacısı olduğu bilinen Nef'î, makam ve mevki yağmasından gönlünce bir pay almayı başarmış ancak sadrazam Gürcü Mehmed Paşa'nın engellemeleriyle bu görevini kaybetmiştir. 1623 yılında sipahilerin ayaklanmasından sorumlu tuttuğu Gürcü Mehmed Paşa ile aralarında mücadele yaşanmıştır. Hatta bu durum Şenödeyici²⁰ tarafından makale konusu olarak ele alınmıştır.

Nef'î'nin devletin önemli kademesinde olan bir sadrazam ile dil kılıcına sarılıp rahat ve pervasız tutum sergilemesi onun hicivde sınır tanımazlığının göstergesi olduğu kanaatindeyiz. Hatta Nef'î'nin ölümüne neden olduğu söylenen şiir olarak gösterilen, “anlar da bunda” biçiminde tekerrür eden mısralardan oluşan manzumede de Gürcü Mehmed Paşa yâd edilmektedir.²¹

En yaygın rivayete göre Bayram Paşa'yı hiciv ettiği için padişah tarafından boğdurulup denize atıldığıdır. Denildiğine göre şair, idam edileceği saatte —hemen hemen bütün şiirlerini en güzelleri başında gelmeye değeri olan— şu enfes rubai'yi inşad eylemiştir.

Ey dil hele âlemde bir âdem yoğ imiş
 Var ise de ehl-i dile mahrem, yoğ imiş
 Gam çekme hakikatde eğer ârif isen
 Farz eyle ki el'ân yine âlem yoğ imiş.²²

Nef'î edebiyatımızın en gür sesli ve kendine güvenen şairlerindedir. Sanatında fikir birliğine varılan en önemli nokta şiir tekniğine olan hakîmiyettir. Kelimelere adeta canlılık katmış, hayallere eşsiz zenginlik vermiştir. Fazla mübalağalı tavrı bazen

¹⁹ AKGÜL, Ahmet, **Nef'î'nin Sihâm-ı Kazâ'sı ile Türkçe Divan'ındaki İki Farklı Üslup Üzerine Bazı Tespitler**, Turkish Studies ,Volume 7/2 Spring 2012, p.48.

²⁰ŞENÖDEYİCİ, Özer, **Nef'î ve Gürcü Mehmed Paşa Mücadelesinin Tarihi ve Edebi Boyutları**” Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, S.6 (Bahar), s.319-s.332.

²¹ A.g.e. ŞENÖDEYİCİ, 2010:329

²² KARAHAN, Abdulkadir, **Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları s. 191.

sanatını gölgelese de edebiyatımızda eşsiz sanatçılar arasında yerini almasına engel teşkil etmemiştir.

Türkçe ve Farsça olmak üzere iki divanı bulunan şairin bir de hicivlerinden oluşan Sihâm-ı Kazâ adlı eseri vardır.

2.1.2. Eserleri

Türkçe Divan

Nefî Türkçe Divanı'ndaki kasideleriyle asıl şöhretini kazanmıştır. 62 kasidenin bulunduğu Divan'ı Enderunlu Fazıl'ın 84 kasidesinin yer aldığı Divan'ından sonra en fazla kasidenin yer aldığı ikinci Divan'dır.

Nefî'nin Divan'ında toplam 134 gazel mevcuttur. Sebki Hindî etkisinin hissedildiği gazeller, mana bakımından ayrı bir önem taşır.

Kasidelerinde mübalağalı ve övgü ağırlıklı bir üslup kullanırken, gazellerinde ise klasik gazel tarzından pek bir farklılık göstermez. Şair gazelde sert mizacını arka planda tutmaya çalışarak daha zarif ifadeleri tercih eder. Âşıkâne, rindce anlatımı benimser.²³

Divan üzerine Metin Akkuş²⁴ doktora tezi, Bahir Selçuk²⁵ ahenk unsurları bakımından divanın tahlilini yapmıştır. F. Tulga Ocak doçentlik çalışması yapmıştır.²⁶ Metin Akkuş Divan metnini daha sonra yayımlamıştır²⁷

Farsça Divanı

Genellikle ilâhî aşkla yoğrulmuş şiirler yer alır. Nefî'nin Farsça bilgisini göstermesi bakımından dikkat çekici bir eserdir. Divan hakkında Mehmet Atalay tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.²⁸ Bu Divanda şair haylice mutasavvıf ve Hak aşığı görünür. Bu konuda Tarlan'ın şu sözleri yerinde olacaktır: “Türkçe Divanında daima hikmet, irfan ve tasavvuftan bahsettiği ve bununla övüldüğü halde o divanda

²³KAPAL, M.Nurefşan, **Nefî Divanında Gönül**, Turkish Studies, Volume 7/3, Summer 2012, p.1610.

²⁴ AKKUŞ, Metin, **Nefî, Sanatı ve Türkçe Divanı**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum, 1991.

²⁵ SELÇUK, Bahir, **Âhenk Unsurları Bakımından Nefî Divanı'nın Tahlili**, Malatya: Özserhat Yay., Malatya, 2004.

²⁶ OCAK, F. Tulga, “**Nefî ve Türkçe Divan**”, (doçentlik tezi, 1980)

²⁷ AKKUŞ, Metin, **Nefî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993

²⁸ ATALAY, Mehmet, **Nefî'nin Farsça Divanı**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 1988.

bunlar kuru bir davadan ibaret kalır. Fakat Farsça divanında na't ve kasidelerinde, bilhassa rubaîlerinde sanatkârımızın bu mühim cephesi gözümüzün önünde canlanır.”²⁹

Tuhfetü'l- Uşşâk

Müstakil bir eser olarak kaynaklarda yer almamaktadır. Farsça divanında yer alan uzunca bir kasideden ibarettir.

Siham-ı Kaza

Şairin hicivlerinin yer aldığı eseridir. “Kaza okları” anlamına gelmektedir. Nef'î'nin Türkçe Divan'ındaki şiirlerinde ince zekâsını ve edebi kudretini görmek mümkünken nükteli bir eser olan Siham-ı Kaza'da bunları görmek mümkün değildir. Çünkü bu eserini Nef'î argo sayılabilecek kaba ve bol küfürlü bir üslupla kaleme almıştır. Bu eseri neşreden Saffet Sıdkı, onu “divan şiirinin ezeli ve en büyük günahı” olarak görmektedir.³⁰ Köprülü, Sevük, İpekten ve Karahan gibi araştırmacılar ise Divan'ında oldukça titiz bir şair edası olan şairin bu eserinde yer alan edebi yönden değersiz manzumelerin varlığına anlam verememektedir.

Metin Akkuş, bu eserle ilgili olarak “Nice nüktelerin de yer aldığı eserin itham, hakaret ve sövme ile ilgili ifadelerle dolu oluşu edebi eser oluşuna gölge düşürür” diye bahsetmektedir.³¹ Köprülü ise böylesine kudretli bir şairden böyle bol küfürlü, kaba ve iğrenç manzumelerin çıkmış olmasına anlam veremez.³²

Nef'î hakkında bugüne kadar çok fazla şey yazılmış ve litaretürde şairle ilgili büyük bir külliyat oluşmuştur. Bunların içinde kitap, lisans, yüksek lisans ve doktora tezi, makale, bildiri, ansiklopedi maddesi, kitap bölümü, gazete yazıları vs. sayılabilir. Türkçe Divan'ın 15'i yabancı, 112'si yerli kütüphanelerde olmak üzere 117, Siham-ı Kaza'nın 19, Faşça Divan'ın 5, Münşeat'ın 1, Tuhfetü'l-Uşşâk'ın 1 ve son olarak hicivlerinin bulunduğu mecmuanın da 1 yazma nüshası bulunmaktadır. Nef'î ve eserleri hakkında yapılan çalışmalara baktığımızda ise 16 kitap, 91 makale, 18 bildiri, 26 lisans, yüksek lisans ve doktora tezi, 3 kitap tanıtım yazısı ve 5 gazete yazısının olduğu görülür. Ayrıca 11 tezkire ve temel biyografik kaynak, 28 ansiklopedi ve antoloji, 27

²⁹ KARAHAN, Abdulkadir, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri, Nef'i, Hayatı, Eseri ve Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı.

³⁰ SAFFET Sıdkı, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ'sı*, İstanbul: Aydınlık Matbaası, İstanbul, 1943, s. 23

³¹ AKKUŞ, Metin, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, Ankara: Akçağ Yayınları, Ankara, 1988, s. 103

³² KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul, 1941, s. 395

tarih, biyografi, kronoloji vb. diğ er kaynakta da Nef'î ve eserleri hakkında bilgi veren bölümler yer almaktadır.³³

Bir yüksek lisans tezi sebebiyle tespit edilip taranan 114 divanın 22'sinde Nef'î'nin ismine rastlanır.³⁴Bunlardan birkaç tane örnek vermek gerekirse:

Selanikli Esad Efendi Nef'î'yi hem üstad şair kabul etmiştir hem de “zebân-ı ef'î” benzetmesiyle sivri dilliliğine ve nazım konusunda ondan çekinilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Geş-t-i deş-t-i sühan ittikçe hazar kıl Es'ad

Nef'î-i ef'î zebân u sühan-ârâ vardır³⁵ (G.34/5)

Şeyhülislam Yahyâ ise Nef'î'yi şairler ordusu içinde eşiz kabul etmiş ve İmrü'l Kays'a benzetmiştir:

Şimdi hayl-i sühan-verân içre

Nef'î mânendi var mı bir şâ'ir

Sözleri seb'a-i mu'allakadur

Imriu'l-Kays kendidür kâfir³⁶(T.22/1-2)

Nâilî ise Nef'î'nin sözlerini büyüleyici ve tesirli bulur ve onu sihirbaza benzetir:

Vahy-perdâz-ı sühan Nef'î-i sâhir ki olur

Her sözü âyet-i mu'ciz gibi dilhâh bize³⁷ (G.303/8)

Nef'î'nin sanatı hakkında çağdaşları Kâtip Çelebi, tezkireci Rıza, Tanzimat döneminde Ziya Paşa ve Recaizade Ekrem; Servet-i Fünûncular ve özellikle Tevfik Fikret gibi birçok düşünür ve şair; onu kasidecilikte ve hicivcilikte eşine rastlanmayacak ölçüde üstün bir sanatçı olduğunu belirtmişlerdir.

³³ KOŞIK, Halil Sercan, “Nef'î Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, Turkish Studies, Volume 8/1 Winter 2013,Ankara.

³⁴ KAPAL, M. Nurefşan, 17.Yüzyıl Divanlarında Nef'î Etkisi, CBU Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12,Sayı:1 Mart, 2014

³⁵ A.g.e, Kapal , 2014 : 235

³⁶ A.g.e, Kapal , 2014 : 236

³⁷ A.g.e, Kapal , 2014 : 237

3. BÖLÜM

3.1. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA GAM VE NEŞE KAVRAMLARI

3.1.1. Kavram Olarak Klasik Edebiyatta Gam ve Neşe

Gam; elem, ızdırap, üzüntü demektir. Tasa, dert, gussa, belâ anlamlarında kullanılır. Divan şirinde bu kelime ve anlamdaşları çok kullanılır.

Tasavvufta ise sevgiliyi dikkat ve özenle ararken karşılaşılan engeller anlamındadır. Bir diğer ifadeyle aşğın sevgilisi uğruna seve seve katlandığı zorluklar ve sıkıntılardır.³⁸

Gam, âşık için mihenk taşı gibidir, onun âşıklık yolunda ne derece istekli ve dayanıklı olduğunu ölçer. Bu yüzden âşık daima gam ister, âdetâ onsuz olamaz. Gam bittiği zaman vuslat kendini gösterecektir. Gam, insanı feleğin çemberinden geçirir ve olgunlaşmasına yardımcı olur. Velhâsıl divan şiirinde gam için söylenecek sözün sınırı bulunmaz. Âşık her daim gam ile iç içedir ve her bakımdan gamın adı anılır.³⁹

Neşe; Sevinme, keyiflenme, sevinç, keyif, hafif sarhoşluk, yetişme, yeniden meydana gelme anlamlarına gelir. Tasavvufta ise manevî hazları ve ruhî zevkleri yaşamaktan hasıl olan bir hal, bast ve üns halidir.⁴⁰ Tasavvuf ehlinde, sûfinin zevki, gelişme tarzı, yetişme biçimi, huyu, meşrebi anlamında kullanılır. "Erenlerin meşrepleri bir değildir. Birisi zühd ü takva ile yürür, öbürünün neş'esine rindlik hâkimdir" gibi.⁴¹

Meşreb konusunda Gölpınarlı şöyle bir vak'a anlatır: "Birisi mürşid arıyormuş, ona göre, mürşidin fevkalâde sabırlı olması gerekmiş. Filân bakkal irşâd sahibidir, demişler; sınamaya gitmiş, bir okka fasulye istemiş. Adam tartıp kese kağıdını sunarken, yanıldım demiş, mercimek olacaktı. Bakkal fasulyeyi boşaltmış, mercimeği tartmış, verirken, dalgınlığıma geldi bürülce olacaktı, demiş. Bakkal, eyvallah deyip, bu sefer bürülceyi tartmış, sunmuş. Bu, böylece devam etmiş ve adam bakkalın sabrını görünce, sonradan huzuruna varıp intisab etmiş. Bir müddet sonra bakkal, Hakk'a yürümüş (vefat etmiş). Onun makamına, mahallenin saka (sucu) sı geçti demişler. Sakaya bir dönüm su getirmesini söylemiş. Saka, suyu getirip küpe boşaltınca, yanlış oldu demiş, o küpe değil, şu küpe boşaltacaksın. Saka, adamın yüzüne bakıp 'bana bak'

³⁸ ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 141.

³⁹ PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 161.

⁴⁰ ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 276.

⁴¹ CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, 2005.

demiş, "ben bakkal değilim, adamın gözünü patlatırım". Bu olayda, ilk şeyh cemal meşrepli, ikincisi de celâl meşreblidir.⁴²

3.1.2.Klâsik Türk Edebiyatında Gam ve Neşenin Kullanımı

Klasik edebiyatımızda bu iki zıt kavram, birçok şair tarafından sık sık dile getirilen kavramlardır. Genel kullanım alanı içinde gam ayrılık ve kederle ilişkilendirilirken; neşe sevgilinin ilgisi üzerine ortaya çıkan duygular, baharın gelişi, sevinç bolluğu ve temenniler ile dile gelmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde klâsik edebiyatta dile getirilen gam ve neşe kavramlarıyla ilgili örnekler vermek istiyoruz:

Aşağıdaki beyitte Fuzûlî'nin gamı gizlediğini ve kendisine sevgiliye açıklaması için gelen tavsiyeleri dile getirdikten sonra, sevgilinin inanıp inanmayacağı hususundaki tereddütünü aktarır:

Gamin pinhân dutardı ben dediler yâre kıl rûşen

Desem ol bî-vefâ bilmeminanır mı inanmaz mı.

Fuzûlî⁴³

Râsîh'in aşağıdaki beytinde ise, gönülde gam varken âşığın neşeyi istemediğini anlıyoruz:

Dilde gam var şimdilik lûtfeyle gelme sürûr

Olamaz bir hanede mihmân mihmân üstüne.

Rasîh⁴⁴

Baharın gelişiyle artan neşenin etkisini Nedim'in aşağıdaki beytinde görüyoruz:

Bir nîm neşve say bu cihânın bahârını

Bir sâgar-ı keşîdeye tut lâle-zârını

Nedim(G 164/1)⁴⁵

⁴² GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Tasavvuftan Dilimize Gelen Deyimler ve Atasözleri**, 1977

⁴³ PALA, İskender, "Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 162 (Gam açıklamasında örnek beyit olarak verilmiştir.)

⁴⁴ KAHRAMAN, Bahattin, **Balıkesirli Râsîh**, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:6, Sayı:10, s. 69

⁴⁵ MACÎT, Muhsin, **Nedim Divanı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür eserleri 511.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10635,nedim-divanipdf.pdf?0>

Bu beyitte de gam âşğın içine düştüğü ve her an boğulma tehlikesi ile karşılaştığı bir deryadır:

Bu yolda eğerçi kâr çokdur

Deryâ-yı gama kenâr yokdur.

Şeyh Galip (950/2)⁴⁶

Sevgilinin saçının uzunluğunu anlatmak için onu örnek alarak gam hikâyesini anlatan bir şair vardır. Aslında şair, hem gamın büyüklüğünü ve perişan halini hem de saçın uzunluğunu anlatmış olacaktır:

Zülfün hikâyetini gönülde misâl edip

Gam kıssasını levh-i perişâne yazmışam

Ahmet Paşa⁴⁷

Aşağıdaki beyitte neşeye ulaşmak için kadehten medet uman âşğâ, kadehin âşıktan daha da gamlı olduğu söylenmektedir:

Neş'e tahsil etdiğin sâgar da sende gamlıdır

Bir dokun bin âh dinle kâse-i fagfûrdan

Gelibolulu Âlî⁴⁸

III. Ahmet tıpkı bir bahçıvan gibi şâirin iç âlemini suya gark olmuş bir güle döndürmüştür. Bu onun için sevinçli bir olaydır:⁴⁹

Hey ne şâdîdir ki dil bağın gülistân eyledi

Tâb '-ı mânend-i gül-i şâd-âb handân eyledi

Nedim

Aşağıdaki beyitte şair gamı ve ondan aldığı hazzı bir türlü tarif edemez:

⁴⁶ DOĞAN, M. Nur, **Hüsn ü Aşk**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür eserleri 419, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10711,seyhgalibhusnuaskmuhammetnurdoganpdf.pdf?0>

⁴⁷ PALA, İskender, “**Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**”, Kapı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 161 (Gam açıklamasında örnek beyit olarak verilmiştir.)

⁴⁸ A.g. e. PALA 2014: 162

⁴⁹ AKBUDAK, Yasemin, “**Nedim’in şiirlerinde Aşk Besleyen İki Kavram**”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 18, Yıl: 2008, s. 265.

Zevk-i gam dilde midür dağda mı tende midür

Neşve bübülde midür gülde mi gülşende midür

Nâbî⁵⁰

Âşık yaşaması gereken bahar ve sonbaharı yaşamış, üstelik gam ve neşe rüzgârıyla da karşılaşmıştır:

Bâğ-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz

Biz neşâtın da gamın da rûzgârın görmüşüz.

Nâbî⁵¹

Kanuni'nin ölümü üzerine üzüntüsünü dile getiren şair,bütün varlıkların ağlamasını istemektedir:

Olsun gamunda bencileyin zâr u bî-karâr

Âfâkı gezsün ağlayarak ebr-i nev-bahâr.

Bâkî⁵²

Aşkın verdiği elemeler, âşığın göğüs bahçesinde kanaya kanaya bir gül halini almıştır:

Güldür çemen-i sînede dâg-ı gam-ı hasret

Şeb-tâ-be-seher eşk-i terim şebnem-i hasret

Nedim⁵³

Sevgilinin gamzesi, gözleri, edası, yürüyüşü âşık için gam sebebidir. Ona gam yedirir, kan yutturur:

Gam yerüz kan yударuz gûşe-i mihnetle müdâm

Sanma kim Kevser-i Cennât-ı Na'imün kuluyuz

Hayretî⁵⁴

⁵⁰ KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 307 (g 6/1)

⁵¹ A.g. e. KÖPRÜLÜ, 2006: 308 (g 9/1)

⁵² A. g. e. KÖPRÜLÜ, 2006: 246 (mersiye, terkib-i bend 4/1)

⁵³ AKBUDAK, Yasemin, “**Nedim’in şiirlerinde Aşk Besleyen İki Kavram**”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 18, Yıl: 2008, s. 270.

⁵⁴ Büyük Türk Klasikleri Cilt:3, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 273.

Gamdan ölse de inleyen gönlünün halini sevdiğine söyleyemeyen âşık sevdiğine bunu reva görmemiştir.

Gamdan öldüm dimedüm hâl-i dil-i zâr sana

Ey gül-i tâze revâ görmedüm âzâr sana

Fuzûlî⁵⁵

Gam, bir ülkeyi esir alan, orayı zapt eden bir asker olarak teşhis edilmiştir. Gerçekten de gam gönül ülkesine girdiği zaman artık orada asayiş kalmaz:

Gam çekme sipâh-ı gamdan ey sâki-i şeng

Bârende sanıp tekerg tutma dili teng

Gönderdi felek hisârın imdâdı için

Kantarlar ile dâne-i top ü tüfeng

Nedim⁵⁶

Fuzûlî'nin:

Aşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabîb

Kılma dermân kim helâkim zehr-i dermanındadır

beyti, aslında genel olarak bir klâsik edebiyat şairinin düşüncesini ortaya koymaktadır. Âşık için dert çekmek, gamlı olmak, kederden zevk almak esastır. Gamdan uzak bir gönül, âştan da uzak olmaktadır. Çünkü, âşık gam ile hasta gönlüne ilaç bulur. Gönüldeki gam giderse, yani Fuzûlî'nin ifadesiyle aşk derdine ilaç verilirse asıl helâk olma o zaman başlayacaktır. Ahmed Paşa'nın aşağıdaki beyti de bunu anlatmaktadır:

Gam çekmeyince kıymeti artar mı âşıkın

Kan yutmayınca buldu mu hiç i'tibâr lâ'l

Ahmet Paşa⁵⁷

⁵⁵ KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 185(g5/1)

⁵⁶ AKBUDAK, Yasemin, "Nedim'in şiirlerinde Aşk Besleyen İki Kavram", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 18, Yıl: 2008, s. 274.

⁵⁷ PALA, İskender, "Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü", Kapı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 161 (Gam açıklamasında örnek beyit olarak verilmiştir.)

Beyite göre; âşık her ne kadar gamdan şikâyet etse de, sevgili karşısında kıymet bulması için gam çekmelidir.

Aşk gamı şairler için bazen şikâyetlerini yazdığı kalemdir. Bazen de o kalemi yazdıran ‘nâle’dir.

Geh hâme gibi şekve- tırâz-ı gam-ı ‘ışkuz

Geh nâle gibi hâme-i şekvâda nihânuz

Neşâtî⁵⁸

Âşık yaşadığı süre boyunca sevgiliden bir kez olsun vefa görse ömrü boyunca sevgilinin gamıyla ömrünün mahvolmasına razıdır.

Ömrüm içinde senden ger bir vefâ göreydim

Râzı idim gâminla ömrüm tebâh olaydı

Osman Nevres⁵⁹

Baharın gelişi ile kış şartlarından kurtulan insanların gamlı hallerinin yerini neşeye bırakmasının sırrı menekşede gizlidir.

Çözdi girih-i sünbûli dendân-ı benefşe

Miftâh-ı sürûr ile kilid-i gam açıldı

Nev’î⁶⁰

Fenâ-bekâ tezaadına dayanan bu beyitte nice padişahlar bu dünyadan göçüp gitmişken kendisinin de gidecek olması onun için dert değildir.

Gam degül Bâkî bekâ semtine kalsa irtihâl

Nice şehler bu fenâ mülkinde bâkî kalmadı

Bâkî⁶¹

⁵⁸ DAĞLAR, Abdülkadir, *Âyîneye Düşen Sır: “Nihânuz” Gazelini Şerh ve Tahlil Denemesi*, Turkish Studies, Volume 2/4 Fall 2007, s. 312

⁵⁹ YILDIZ, Alim, *Osman Nevres’in ‘Olaydı’ Redifli Gazeline Şerh*, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/345.pdf>

⁶⁰ SEFERCİOĞLU, Nejat, *Nev’î’nin Bahar ve Kış İle İlgili İki Gazeli*, http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/nejat_sefercioglu_nevi_iki_gazel.pdf

⁶¹ KAPLAN, Hasan, *Bâkî’nin Bir Gazelinde Ses-Anlam İlişkisi*, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 36, 2014.

Hüzün kulübesini gam şereflendirdiği için gönül mutlu olmuştur. Zıt olan iki kavram gönülde misafirdir.

Külbe-i ahzânumuz gamla müşerrefdür yine

Şâd ol ey dil şâd ki oldu dostlar mihmân -ı dost

Necâtî Beğ⁶²

⁶² SELÇUK, Bahir, *Necâtî Beğ'in Gazellerinde Tezad Sanatının Kullanımı, Ölümünün Beşyüzüncü Yılında Necâtî Beğ Anısına*, I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu, Kültür Yayınları, No:16

4. BÖLÜM

4.1.NEF'Î DİVANINDA GAM

4.1.1. GAM

Klâsik edebiyatımızda “gam” kavramına yakın anlama gelen derd, belâ, keder, ızdırap, cevr, cefâ, gussa vb. kelimeler, pek çok şairde olduğu gibi Nef'î'de de karşılaşılan kelimelerdir. Bu ve benzeri kelimeler, hayatın ve olayların şairin ruh dünyası üzerinde bıraktığı olumsuz havanın işareti olarak mısralarda yer bulur.

4.1.2. Gamin Kaynağı:

Gam, bir insan için arzu etmediği hadiselerin vukuunda gönlünü kaplayan olumsuz bir hâldir. Temel konularının başında aşk olan bir edebiyatta, şüphesiz ki gamin da en önemli kaynağı sevgilidir. Daha çok gazellerde karşımıza çıkan bu durum, zaman zaman kasidelerde de dile getirilir.

Ayrılığın en önemli kaynaklarından birisi hicrandır, ayrılıktır. Hicranın verdiği gam dahir zehir gibi düşünülür:

Hun-âbe değil bâdesi zehr-i gam-ı hicrân

Her nağme-i çeng ü neyi feryâd u figândır (K 10/ 12)

Sevgilinin ayrılığı âşık için başlı başına bir gam kaynağıdır. Ona tahammül etmek mümkün de değildir:

Tahammül hiç mümkün mü gam-ı hicrana ey Nef'î

Muhabbet gâlib-i mutlak dil ise pür-şûr u gavgâdır (K 48 / 41)

Sevgiliden ayrı olmak âşık için gam kaynağıdır. Ayrılık derdiyle zuhur eden bu gam, Âşığın gönlünü kaplamış ve canını elini almaktadır. Âşık için tek çare, ay gibi güzel ve parlak yüzlü olan sevgiliden medet beklemektir:

Çekemem derd-i firâkın meded ey mâh meded

Görmedim bunculayın bir gâm-ı cângâh meded (G 28 / 1)

Gönlü esir eden sevgilinin gamzesi (yan bakışı) ve gamdır. Gamze fitne, muhabbet de kargaşa çıkarır. Bütün bunlar âşığın gönlünün esir olmasını ve gamla dolmasını sağlar:

Ne gamze esîr edebilirdi dili ne gam

Olmasa eğer fitne vü âşûb-ı mahabbet (G 16 / 3)

Aşağıdaki beyitte de, memdûh bir sevgiliye benzetilmiş; bir işveli güzele esir olan âşığın düştüğü durum gözler önüne serilmiştir. Burada sevgili karşısında gamdan aman bile diyemeyen şairle karşılaşmaktayız. Bu sevgili öyle işvelidir ki, âşığı kendine esir etmiştir. Üstelik âşık, sevgilinin cefasından ne ölür ne de kurtulur:

Bir şûh-ı şivekâra esir etdi kim beni

Ne öldürür cefâsı ne gamdan aman verir. (K 5/16)

Aşağıdaki beyitte ise, memdûhun kılıcının kıymetini ifade sadedinde sevgilinin kaşıyla ilişki kurulur. Pek çok şairde, sevgilinin kaşıyla ilişki kurulan her nesne karşısında daima sevgilinin kaşları üstün tutulurken, aşağıdaki beyitte memdûhun kılıcı sevgilinin kaşına üstün kabul edilmiştir. Üstelik, sevgilinin gamzesi (yan bakışı), memdûhun kılıcını görse kiskancından gama düşecektir:

Göreydi cevher-i şemşîrini ger gamze-i dilber

Gamından dahi tîg asmazdı tâk-ı ebruvân üzre (K 6/ 32.)

Âşığın gamlı olmasının sebebi, sevgiliden gelen belalardır. Sevgilinin sarhoş bakışları ve büyümlü gözleri âşığın kanını dökmeye hazırdır. O hâlde gamın kaynağı da ortaya çıkmış olur:

Belâ -ender- belâdır âşık-ı bî-çâreye gûyâ

O hûnî gamze-i sermest ile çeşm-i sihir sâzı (K 23/ 33.)

Aşağıdaki beyitte gönül ehline bitmek tükenmek bilmeyen bir şekilde saldıran ve onları cefaya boğan feleğin de önemli bir gam kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Görünen odur ki, felek gönül eline adaletsizce yaklaşmaktadır. Bu adaletsizliği ortadan kaldıracak olan kişi de padişahdır:

Nedir ehl-i dile bu cevr-i firâvân –ı felek

Aliver dâdımız ey dâver-i devrân-ı felek (K 25 / 1.)

Şair, gamın kaynağı veya sebebi olarak feleği görmüş olmalı ki, bir insanın dayanamayacağı boyutta cevr ü cefanın kendisine layık görülmesini kabul edememektedir:

Bu kadar çevre tahammül mü olur âdemde

Nice bir bu sitem-i bî-had ü pâyân-ı felek (K 25/ 2.)

Âşığın gamını artırmada çarhın (feleğin) önemli bir rolü vardır. Çarh, bu edebiyatta genellikle kader anlamında kullanılır. Aşağıdaki beyitte, nazik mizaçlı şairin çarhın bir an bile azap etmeyi bırakmadığı söylenir:

Cümleden bencileyin şâ'ir-i nâzik-tab'a

Bir dem olmazdı ki çarh etmeye bin dürlü azâb (K 32/ 48.)

Nazik mizaçlı şairin yaşadığı üzüntülerin bir an bile olsa bitmediğini dile getirmiştir. Çarh, ilk anlamıyla gökyüzüdür, feleklerdir. Gökyüzünün dönmesi, günlerin ve gecelerin peşpeşe gelip gitmesidir; yani ömrün geçmesidir. Şair, ömrü geçse de, günler devam etse de azaptan, gamdan kurtulamamıştır. Fakat o, çektiği tüm sıkıntılara rağmen nezaketini kaybetmemiştir. Her türlü azaba razı gelmiştir. Şair, bu arada nâzik mizacını, nazik yaratılışını dile getirerek kendini över. Her türlü azaba karşı gelen nazik şairin derdi bitmemiş, ancak nezaketinden taviz vermemiştir. Buradaki nâzik kelimesi şairin hem karakterinin hem de şiirinin nezaketini ifade sadedinde söylenmiştir.

Çarh ile benzer bir anlama gelebilecek diğer kelime rûzgârdır. Şairinin çektiği gamların en önemli müsebbiplerindendir. Klâsik Türk edebiyatında “rûzgâr”; zaman, devir, dünya, felek, kader, baht, yel (bâd) gibi çeşitli anlamlarla kullanılmaktadır. Kelimenin, bu ve benzeri anlamlarla bazen şiir içinde yer aldığı, bazen de kaside ve gazellerin rediflerinde bulunduğunu görüyoruz. Rûzgâr kavramı, şairlerin zamandan, yaşadıkları devrin ahvâlinden, bahtlarından, felekten şikâyet etmeleri için bir araç konumundadır.⁶³ Aşağıdaki beyitte rûzgârı “le’îm” yani levm edilen bir alçak olarak nitelendiren şair, onun cefayı kendisine adet edindiğini söyler:

Nice zamân idi aksine döndürüp feleği

Cefâyı âdet edinmişdi rûzgâr-ı le'îm (K 33/ 12.)

Beyitte aynı zamanda yaşadığı dönemden şikâyet söz konusudur. Rûzgâr yüzünden felek onun muradı doğrultusunda dönmemiştir. İşleri yolunda gitmemiştir. Sevgilisinden ya da adaletli bir padişah devrinde yaşamaktan men olmuştur. Rûzgâr,

⁶³ KUZUBAŞ, Muhammet, **Usûlî'nin Rûzgâr Kasidesi**, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1, 2010, s. 114.

sevgilisinin saçını çözecekken ve saçındaki güzel kokuları dağıtacakken feleği tersine çevirmesiyle şairin elinden her şey gitmiştir.

Şair, yaşadığı dönemin ahvâlin memnun değildir. Devran şairin isteklerinin aksi yönde dönmektedir; yani arzu ettiklerinin zıddıyla karşılaşmaktadır. Bu zamanın kadehi, bütün acımasızlığıyla gönlü gam ile doldurur:

Devrân o kadar aks-i murâd üzre döner kim

Gam-nâk eder oldu dili sahbâ-yı zamâne (K 42 / 38.)

Beyitteki “devrân, döner, sahbâ” kelimeleri bir içki meclisini anlatır. İçki meclisinde bir daire şeklinde oturulur ve kadeh elden ele dolaştırılır(devr edilir).

4.1.3. Gamdan Memnun Olma Hâli:

Klâsik edebiyat kültüründe âşık gam çekmekten zaman zaman şikyet eder, kimi zaman da onu arzu eder. Özellikle aşk konulu şiirlerde bu bir tezat gibi görünse de aslında âşığın aşka layık bir hâl alması için zaruridir. Aşk konulu şiirlerde bazen sevgili veya felek/kader/çarh/rüzgâr, diğer şiirlerde bir devlet büyüğü ya da bir başka unsur gamın beyitlere konu edinilmesine vesile olabilir.

Her şeyden önce âşık, gama alışkındır, onunla ülfet halindedir. Hatta bu hâl, âlemde annesiz babasız bir gam çocuğu olma konumundadır:

Ettim o kadar ülfeti gussayla ki oldum

Ferzend-i gam -ı bî peder ü mâder -i âlem (K 24/ 25.)

Gam ile kadim bir dost olan şair, her an onunla birliktedir. Ferahlık, rahatlık şaire ara sıra gelse de gam onu hiç yalnız bırakmayan vefalı bir dosttur. Bu durum, klâsik edebiyat kültürüne de uygundur. Klâsik edebiyatta âşık sevgilinin ona yaşattığı kederden dert yanmaz, bu yüzden onun en yakın dostudur:

Gam ferah gibi değil her dem yoklar beni

Olur elbette hakikât hemdem-i dîrînede. (G 101 / 4)

Âşığın gönlünde her ne var ise sevgilinin gamı silip süpürmüş, muhabbet süpürgesi gönül evini temizlemiştir:

Sinemde ne var ise gamın sildi süpürdü

Pâk etdi harim-i dili cârûb-ı mahabbet. (G 16 / 4)

Beyitte, gam âşığın yüreğini ve gönlünün haremını temizlemektedir. Âşık, sevgilinin aşk ve hicranıyla gam doludur. Aslında hâlınden memnun bir âşık söz konusudur. Gönlündeki muhabbeti ifade ederken, aynı zamanda ne kadar dertli olduğunu da şiir yeteneğiyle ortaya koymaktadır.

Aşka gönül vermiş bir kişi gam erbabı olur. Bu gam, âşığı öldürecek kadar fazla da olsa, âşık aşkından vazgeçmez ve daima aşkın emrine âmâdedir:

Erbâb-ı gamız âşık-ı dil-dâde-i aşkız

Öldürse bizi gam yine âmâde-i aşkız. (G 51 / 1)

Şair bir başka beytinde aşkın gamından bahseder:

Gam-ı aşkın dile geldikçe komaz cânda elem

Yer kalır mı kedere hânede ahbâb olıcak (G 62 / 2)

Şair burada: “Aşkın gamı dile geldikçe canda elem kalmaz. Çünkü bir evde dostlar olunca keder bulunmaz.” diyerek gönlündeki gamdan söz eder. Gam-ı aşkın dile gelmesi, iki manadadır. Birincisi, aşk gamının “dil”e yani gönüle gelmesi demektir ki, bu da gönlün gam ile dolu olmasını ifade eder. Diğer anlamı ise, gam-ı aşkın dile gelmesi, söylenmesi, hakkında konuşması ve konuşulmasıdır. Nasıl bir evde sevilen insanlarla birlikte olduğunda kederden uzak bulunulursa, âşığın en büyük dostlarından olan gamın da gönül hanesinde bulunmasıyla elem ortadan kalkar.

Sevgilinin aşkının derdi, âşık için bela üstüne belâdır. Âşık olduğunu söyleyen kişi bu belâyı ve derde razı olmalıdır. Şair, böyle bir sevdadan uzak olan kişiye: “yazıklar olsun” diyerek hâle rıza göstermenin âşıklığın en önemli şartlarından birisi olduğunu ifade eder:

Belâ –ender- belâdır dilde derd-i aşk-ı yâr ammâ

Yazıklar ana kim bir böyle sevdâdan müberrâdır (K 48 / 39)

Âşığın aklı, sabrı, fikri elinde değildir. O sabırsız, kararsızdır. Sevgilinin aşkı karşısında çaresizdir. Ancak o bu hâli bir gam kabul etmez; zaten elinden de bir şey gelmez:

N'ola gitdiyse karâr u akl u sabr u fikrimiz

Gam değil nâ-çâr isek aşkınla nâçâruz hele. (G 102 / 3)

Âşık, sevgilinin belalarına alışkındır. Sevgilinin gamıyla dile bile gelse ortaya sevinç kelimeleri dökülür, etrafa neşe saçılır:

Belâ budur ki alışdı belâlarınla gönül

Gamında gelse dile bâ'is-i meserret olur (G 32 / 5)

Şair, kendisini gezip görmüş bir kalender olarak nitelendirir. Dünyaya ehemmiyet vermeyen bir kalender de rüzgârın meydana getirdiği gamdan etkilenmez. Rüzgâr, kader, felek, çarh, yaşanılan devir, dünya hayatı vb. anlamlarda kullanılır. Kelimenin bu anlamları dikkate alındığında şairin, hayatın her türlü olumsuzluğuna karşı mütevekkil bir ruh haline sahip olduğunu söylemek mümkündür:

Bana ne ben rind-i cihân- dideyim

Etmez eser bana gam-ı rüzgâr (K 43 / 14)

Bir başka beyitte bu düşüncesini destekleyen şair, rüzgârın kötülüklerinin gönül ehli insanları kederlendirmeyeceğini ifade eder:

Az-çok ehl olana vermez keder

Kayd-ı gam-ı bîş ü kem-i rüzgâr (K 43 / 17)

Aşağıdaki beyitte tüm acizliğiyle ızdırıp içinde kalan bir şair görüntüsü vardır:

Ben dâm-ı tahayyürde kalam böyle giriftâr

Acz ile olam mustarib ü muztar-ı âlem (K 24 / 24.)

Aşağıdaki örneklerde Nef'î'nin karşılaştığı olumsuz durumları bir gam kaynağı olarak görmediğini anlatan ifadeler rastlamaktayız. Nef'î, "gam değil" sözüyle söz konusu olumsuzlukları dert olarak görmediğini söyler:

Gam değil doğmasa hurşîd-i cihân-tâb-ı felek

Tutar anın yerini na'l-i zer-i yek-rânı (K 4/23)

Bu beyit Nef'î Divanı'nın 4. kasidesi Sultan Ahmed Han'ın mehdinde yazılan bir kasideden alınmıştır. Şair burada feleğin aydınlanmamasını, güneşin doğmamasını

dert edinmez. Zira, memdûhunun temiz soylu atının ayağındaki altın nal, feleğin ve güneşin görevini ifa edecektir.

Sultan Osman'ın cülûsu münasebetiyle yazılan kasidenin aşağıdaki beytinde, nazlı bir âşık olarak sarhoş hâlini dert edinmeyen bir insan portresi söz konusudur. Şair, sevgilinin kan dökücü süzgülün bakışlarının sâkîsini gece bekçisi olarak kabul eder ve bu hâlden mutludur:

Naz-perver âşıkım ser-mest olursam gam değil

Gamze-i hûn-rîz-i sâkî pâs –bânımdır benim (K 13 /17)

Her zulmüne tahammül eder âşikâre dil

Ammâ bu cevri câna azâb-ı nihân verir (K 5/15)

Sultan Ahmed Han'ın mehdinde yazılan bir kasidede yer alan yukarıdaki beyitte şair; padişahın her zulmüne gönlünün tahammül edeceğini, onun bu cevrinin gizli bir azap verdiğini söyler.

Gönül ehli insanlar için gam bir zevk aracıdır. Diğer bir deyişle gönül insanları gamdan zevk alırlar. Gam onlar için rûhlarına şifa veren bir ilaç gibidir.

Yetmez mi bu keyfiyyet-i mahsûsa ana kim

Zevk-i gam-ı erbâb-ı dile rûh-fezâdır (K 34 / 9)

4.1.4. Gamdan Şikâyet ve Kurtulma Yolları:

Yukarıda ortaya konan gamdan memnun olma hâli, bazı beyitlerde gamdan şikâyet hâline tahvil olur. Bu bir tezattır; fakat klâsik edebiyat kültürü çerçevesinde tabîî bir durumdur. Bu durum; insanın farklı zaman, mekân ve olaylar karşısındaki hâlet-i rûhiyesinde cereyan eden değişikliklerle açıklanabilir. Nef'î, gamdan şikâyet ettiği beyitlerin yanında gamdan kurtulmak için de çareler üretir. Bu bölümde gamdan şikâyet ifade eden beyitlerle birlikte gamın çaresini anlatan beyitler sunulacaktır:

Öncelikle gamdan kurtulmak öyle kolay değildir. Şairin gönlündeki gam o kadar büyüktür ki zamanın ağzına kadar dolu kadehleri bile gamı defetmeye yetmemektedir:

Olmaz yine def-i gama çâre eger olsa

Sahbâ ile pür-sâgar-ı mînâ-yı zamâne (K 42/ 39)

Âşık, sevgilinin kendisine ilgi göstermesini iltifat etmesini bekler. Sevgili bir efendi, âşıkta köledir, kuldur. Aşağıdaki beyitte sevgili, naz ve işve satan bir kişiye benzetilmiş. Bu naz ve işve âşık için karşı konulamaz bir derdi ve dayanılmaz bir belayı da beraberinde getirir:

Sen böyle nâz u şîve satınca gedâlara

Narh-ı metâ'-ı derd ü belâ râygân olur (K 29 / 8.)

Beyitte, sevgiliye eleştiri ve bir sitem söz konusudur. Beyitteki râygân kelimesi; hem bedava hem de çok fazla anlamındadır. Hâl böyle olunca, sevgilinin satıl işve ve cilvenin kıymeti de düşecek; aynı zamanda da fazla olacaktır. Tezat ihtiva eden bir anlam gibi görünse de şair, aslında çekilen sıkıntının çokluğunu ifade etmek ister.

Sevgilinin âşığın gamını artırdığını gösteren bir başka beyit de şöyledir:

Sitem ki ma'reke -âşub-ı zulm ü bid'atdır

Şikenc-i pençe-i kahrındadır girîbânı (K 31 / 35.)

Aşağıdaki beyitte tasavvuruna, zihnine ve düşüncesine gamın verdiği zarardan bahseder:

Bu iktidâr-ı tab' ile ammâ ne fâide

Sermaye-yi tasavvuruma gam ziyân verir (K 5/11)

Şairin her şeye gücü yetebilirken fikren, ruhen her şeyi düşünerek çözebilecek iken yaşadığı üzüntüler, gam buna engel olmaktadır. Normal koşullarda şairin yaşadığı gam ile daha da güçlenmesi lazımdır; fakat burada gam engel olduğundan “ne fayda ki” diyerek dert yandığını görüyoruz. Şair sevgilisi için ya da kendisi için bile olsa yapmak istedikleri şeyleri yapamamaktadır. Çünkü gam başlı başına buna engel olur.

Sevgilinin kendisine iltifat etmemesi, ilgi göstermemesi üzerine gönlü gamla dolmuştur. Bu gam, âşığı helâk etmiştir. Gamın helâk ettiği gönlü tamir etmek için sâkînin şarap sunması gerekir:

İltifât etmez dirîgâ ol şeh-i âlî-cenâp

Gam helâk etdi bizi sun sâkîyâ lutf et şarâb (G 9/1)

Nef'î, Şeyhülislam Muhammed Efendi için yazılan bir kasidede geçmiş yaşantılarının gönlünde büyük bir gam meydana getirdiği, gelecekle ilgili de gamdan kurtulamadığını söyler. Bu gam anlatılamayacak, yazılamayacak kadar büyüktür:

Nice takrîr edeyim hâlimi sultânıma kim

Gam-ı mâzîyi komaz dilde gam-ı müstakbel (K (53 / 39)

Aşağıdaki beyitte, Ramazan ayının gamdan kurtulmak için bir vesile olduğu ifade edilmektedir:

Gam gitse acep mi yine İyd-ı ramazândır

İyd-ı ramazân revnâk-ı bâzâr-ı cihândır(K 10 / 1)

Mübarek bir ayın bereketinden istifade ederek gamdan kurtulmak önemli bir seçenektir. Muhtemelen diğer zamanlarda gamdan kurtulmanın çaresi de büyük kadehlerin dolaştığı bir sohbet ortamından feyz almaktır:

Şimdengeri bîçâre-i derd ü gamma çâre

Feyz-i eser-i sohbet-i peymâne- keşândır(K 10/ 4.)

Sevgilinin yüzünü görmek, âşık için tarifi mümkün olmayan bir mutluluktur ve onun en büyük arzusudur. Ölmeden önce bir kere de olsa sevgiliyle göz göze gelmek, onun yüzünün güzelliğini seyretmek ona tüm dertlerini unutturur. Aşağıdaki beyitte, şairin ayrılık gamını unutturacak bir vesileye, sevgilinin cemalini görmeye, kavuştuğunu görmekteyiz:

Ölmeden görmek nasîb oldu yine didârını

Etmesem şimdengeri n'ola gam-ı hicrânı yâd (K 26/ 11.)

Gamdan kurtulmanın yollarından biri de mey (şarap) içmektir. Mey, akli olanı doğru yola iletir, âşıkların gönlünü şâd eder. Ayrıca mey, gönüllerdeki gam tozunu bir sel gibi alır götürür:

Mey âkili irşâd eder âşıkları dil-şâd eder

Seyle verir berbâd eder dillerde koymaz gerd-i gam (K 15/13.)

Âşık, gamın esiridir. Aşağıdaki beyitte can alıcı güzellerin gamının esiri olma halinden bahsedilmektedir. O öyle esir olmuştur ki, kendine gelmesi için mahbubların ve meyın bulunduğu bir işret meclisi gerekmektedir:

Bir dem mey ü mahbûb ile cem eylese kendin

Bir dil ki esîr-i gam-ı cân-gah-ı bütandır (K 10/8.)

Sevgiliden ayrı olan bir âşık, yemeden içmeden kesilir, gece gündüz kanlı gözyaşları dökerek hasta olur, beden beden sağlığı bozular. Aynı şekilde, gönü de ayrılık gamıyla rahat bulamaz. Aşağıdaki beyitte, âşığın beden hem de gönül sağlığına kavuşması için ayrılığın ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanır:

Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur

Ne cân bedende gam-ı firkâtinle rahat olur (G 32 / 1)

Vezir-i A'zam Hüseyin Paşa'nın mehdinde yazınla bir kasidede gamın ortadan kaybolduğunu söyler. Hüseyin Paşa'nın vezir-i a'zam olmasıyla âlem kös seslerine karışmış gülbanglarla dolmuş ve tıpkı bir Anka kuşu gibi gam da yok olmuştur. Şairin gamı Ankâ'ya benzetmesi ilginçtir. Anka Kaf dağında yaşadığı kabul edilen bir masal kuşudur. Varlığı ve yokluğu tartışmalıdır. Bu sebeple gam da aslında rivayetlere göre vardır fakat hakikatte bir Ankâ gibi yok olmuştur.

Pür etdi âlemi gül-bang-ı kûs-ı müjde-i devlet

Görünmez oldu Ankâ gibi âlemde vücûd-ı gam (K 39 / 2.)

Nefî bir beytinde her lafzında hoş nükteler bulunan bir şair olduğu söyler ve şiirlerini okumanın gamdan kurtulmak için bir yol olabileceğini ima ederek kendisini över:

Benem ol şâ'ir-i hoş nükte ki her lafzımda

Nefy-i gam mûzmer ü isbât-ı meserret müdgam. (K 51/51)

Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin medhinde yazılan kasidesinde, onun dergâhından, derd ve gam hastalarından bahseder. Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin dergâhı güvenli bir sığınaktır ve burada dünyanın kahrına, belalarına maruz kalanlar derdlerinden ve gamlarından kurtulabilirler:

Haste-i derd ü gama âb u hevâsı sâz-kâr

Mübtelâ-yı kahr-ı dehre dergehi kehfü'l-emân (K (52 / 21)

Gönlü gamla dolu bir insanın Allah'tan ümidini kesmemesi gerekir. Gamdan kurtulmanın yollarından birisi de ârif olmaktır. Bir gün devran dönecek, Allah fetih kapılarını açacak, onu gamdan kurtaracaktır:

Ârif ol gam çekme Nef'i böyle kalmaz rüzgâr

Lutf eder bir gün Hûda elbette feth-i bâb olur." (G 34 / 5)

4.1.5. Gamla İlgili Diğer Beyitler

Yukarıda verdiğimiz tasniflere girmeyen ancak gamdan bahseden başka pek çok beyit vardır. Çalışmamızın bu bölümünde, söz konusu beyitler yer alacaktır.

Vezir-i A'zam Halil Paşa'ya yazılan bir kasidede şair, kırık bir gönül sahibi olarak paşaya dua etmektedir. Duasında onun daima sevinçli ve gamdan uzak bir hayat sürmesini temenni eder:

Budur du'âsı sana Nef'i-i şikeste-dilin

Ki dâ'imâ olasın şâh u hurrem ü bî-gam (K 37/ 39.)

Vezir-i A'zam Ali Paşa'ya yazılan bir kaside de paşanın gönlü bir aynaya benzetilir. Ayna, üzeri paslandığında vazifesini ifa edemez. Aynı şekilde Ali Paşa'nın da gönlünün aynanın üzerindeki pas gibi gamdan uzak olması için dua eder:

Jeng-i gamdan dili âyîne gibi pâk olsun

Görmesin safha-i pîşânî-i bahtı âjeng (K 38 / 42.)

Gam; çaresi olmayan, ilacı yapılamayan bir hastalık gibidir. Bir bela dağına dönüşüp gönle yerleşir:

Bir kûh-ı belâ oldu dile bir yere geldi

Eczâ-yı gam-ı lâ-yetecezzâ-yı zamâne (K 42 / 37.)

Gam çeken sadece şair değildir. Başka gam çekenler de vardır. Yaşanılan zamanın gönüldeki gamı daha da artıran saldırıları sadece şaire mahsus olsaydı, onun işi daha zor olacaktı. Aşağıdaki beyitten şair gibi başka gam çekenlerin de bulunduğu anlaşılmaktadır:

Pek müşkül olurdu ger olaydı bana mahsus

Bu güne ta'addî-i gam -efzâ-yı zamâne(K 42 / 49)

Şair, rûzgârdan (yaşadığı devirden, kaderden) cömertlik ve lütuf beklemez. Onun tek isteği gönlüne gam gelmemesidir:

Bana gerekmez kerem-i rûzgâr

Olmasa tek dilde gam-ı rûzgâr (K 43/ 1)

Rûzgârın sitemini, kendisine edilen zulmü şikâyet ederek elden bir şey gelmemektedir. Tek çare duaya başlamak, Allah'a yönelmektir:

Başla du'â etmeğe Nef'î yeter

Şekve-i zulm ü sitem-i rûzgâr (K 43 / 39)

Nef'î, Sultan Murâd Han için yazdığı bir başka kasidede, onun vasıflarını layık olduğu gibi anlatamadığı için üzgündür. Ancak onun tüm yeteneklerini göstererek padişaha layık beyitler yazamamasının sebebi gönlünün gamla dolu olmasıdır. Gamdan âzâd olsa kim bilir neler yazacaktır:

Dâverâ böyle mi eylerdim edâ vasfını hem

Olmasam ger sitem-i çarh ile gayet gamgîn (K 47/ 30)

Aşk ehli belâ içindedir; görenlerde hayret uyandıran dertlere dûçâr olmuştur. Ne çare ki, ağlayıp inleyen gönlünü de sevgilinin gamzesinden saklaması mümkün değildir:

Demek güç saklamak güç gamzeden hâl-i dil-i zârı

Belâ-yı ehl-i aşkı gör ne derd-i hayret- efzâdır (K 48 / 38)

Âşığın gönlünü sevgilinin gamzesinden saklaması iki türlüdür: Birincisi sevgiliye ağlayıp inleyen gönlünün göstermemektir. İkincisi ise gamzeden gelecek belâ oklarından gönlünü muhafaza etmek içindir. Ancak, böyle bir durum mümkün değildir. Âşık kaderini yaşayacak, gönlünü sevgiliden gelen gamze oklarına açacaktır.

Nef'î, Şeyhülislam Esad Efendi'nin övgüsü için yazdığı bir kasidenin sonunda, düşmanlarından bahseder. Onun şiiirlerinin kudretini gören düşmanları kıskançlık duygusuna kapılmışlar ve bu kıskançlık zamanla onlarda gam meydana getirmiştir. Nef'î, (âdetâ) düşmanların hâllerine acıyarak sözü fazla uzatmak istemediğini söyler:

Söz tamâm oldu ko lâf-ı suhânı ey Nef'î

Gam-ı reşk ile helâk oldu yeter hasm-ı anîd (K 54 / 43)

Muhammed Paşa için yazılan bir kasidede, yazdıklarını yeterli görmeyen bir şair vardır. Aslında şair paşayı daha güzel sözlerle ve güçlü bir şiirle övmek istemektedir; fakat düşünceleri gamın yakıcı ateşiyle kavrulmaktadır. Yakıcı bir gam içindeyken ancak bu kadar yazabildiğini özür manasında ifade eder:

Medhini böyle mi eylerdim eğer hâtırda

Olmasa âteş-i sûzân-gam-ı endişe-güdaz (K 57/32)

Şair, gamdan kurtulmak için çareler arar. *Fakat* gönül gamdan kurtulmak için acizdir, çaresizdir. Hayretler, şaşkınlıklar içindedir:

Gamdan âzâd olmağa bilmem ne çâre eylesek

Kaldı hayrette acep biçâre düşdü gönlümüz (G 46 / 2)

Beyitteki hayret kavramının tasavvufî manasını da hatırlamak gerekir. Hayret, Allah'a olan yakînin artmasıdır. Derûni tefekkürün artması ve kalbe gelen bir hâl olarak da nitelendirilir. Burada şair, hayrette kaldığını ve çaresizliğini ifade etmektedir.

Aşk insanı kendisinden geçirir. İnsan aşka tutulunca kendisinden bile haberi olmaz. Aşkın şiddeti arttıkça, âşğın kendisini kaybetmesi de o derece artar. Sonuçta ayrılık gamı oluşur ve bu gamın zevki âşğın aşkının şiddetiyle ve büyüklüğüyle mütenasip bir şekilde artar:

Kendimizden ne kadar bî-haber etse bizi aşk

Ol kadar zevk-i gam-ı firkâti idrâk ederiz.” (G 48 / 2)

Âşğın gönlü gamla doludur. Gamla dolu olan bir gönlün durumunu anlatmak kolay değildir:

Derd-vâr dilde gamım âleme ta'bir edemem

Feyz-i ma'nâ o kadar kim yine tahrîr edemem (G 83 / 1)

Gamdan kurtulmak âşık için çok zor bir durumdur. Âşık, gamdan âzâd olamayan âşık için bâdenin esiri olmaktan, şarap içerek dertlerden kurtulmaya çalışmaktan başka çare de yoktur:

Âşıkâ âzâdelikte var mı bilmem işte ben

Gamdan âzâd olmadım gerçi esîr-i bâdeyim (G 85 / 2)

Sevgilinin zülfü, âşığın belâsıdır. Tasavvufî manada, kesret olan zülfe meftun olan gönül, zülfün ucuna asılmak ve vahdet olan yüze/dudağa yaklaşmak ister. Gönül zülfün ucunda asılı bulunduğu sürede, sevgili yürüdükçe sallanan zülfün ucunda asılı bir halde perişan olacaktır:

Nice bir dil gam-ı zülfünle perişân olsun

Göreyin zülfünü kim hâk ile yeksân olsun (G 96 / 1)

İkinci mısradaki zülfün hâk ile yeksân olması, yerlere kadar uzanan zülf demektir, yani sevgilinin uzun saçlarını anlatır. Böylece gönül, toprağa sürünen zülfün ucunda yerlere sürtüne sürtüne perişan olacaktır. Bu manzara gönlün gamını daha da artıracaktır.

Âşığın gönlündeki aşk ateşinin bir yansıması olarak ağızından âhlar saçılır. Âh, ateştir, dokunanı yakar. Ancak şair, âhımın ucunda ateş görünmese bile onun tesirinde bir eksiklik olmaz demektedir. Çünkü bu âh, ucunda gam okları bulunan bir âhtır. Bu sebeple ucunda ateşler görünmese de önemli değildir. Okun görevini âhın içindeki gam fazlasıyla görecektir:

Zâhir olmasa n'ola âhım ucundan şu'le

Gam hadengidir o muhtâç değil peykâne. (G 105 / 4)

Âşığın gönlü yaralıdır. Bu yaralar alev saçır. Zaten başka beyitlerde ifade edilen âhın kaynağı da gönüldeki yaralardır. Gönülde ateş renginde yani kor gibi yaralar olduğu müddetçe her ne kadar hâlınden şikâyet ediyor gibi görünse de âşık halinden memnundur. Gam dünyasında yaşayan bir âşık için gece ile gündüz fark etmez, onun gecesi de gündüzü de birdir, birbirine karışmıştır:

Âşık odur ki şu'le-i dâğıyla hoş geçe

Gam âleminde bir ola geceyle gündizi (G 123 / 3)

Lalerin bahçede boy göstermesi baharın gelişinin alâmetidir; çünkü bahar mevsiminde laleler bahçeleri süsler. Lalelerin yapraklarının ortasındaki küçük siyahlıklar, yara (dâğ) kabul edilir. Bunlar âşığın gönlündeki yaralara benzer. Baharda

laleler yaralarını gösteriyorsa, âşığın da gönlündeki yaraları göstermesi, gam biriktiren düşünceleri içinde bırakmaması gerekir:

Bahâr erdi açıl lâle gibi dâğ-ı dilin göster

Derûnunda koma rind isen efkâr-ı gam-endûzı. (G 133 / 1)

Sarhoş eden şarap insanın aklını dağıtır, perişan eder, başından alır. Ancak buna üzülmemek gerekir. Âşığın gönlünde gam düşünceleri birikmiştir ve bunlardan kurtulmak mümkün değildir. Şair, gönülde yer eden gam düşünceleriyle perişan olmak yerine, şarap kadehiyle aklın perişan olmasını tercih eder. Bu sebeple de, şarap içmekle aklın başından gitmesini “gam değil” sözüyle ifade eder:

Câm-ı mey aklın perîşân etse Nef’î gam değil

Dil-perîşân olma tek efkâr-ı gam-endûz ile (G 119 / 5)

4.2. NEF’Î DİVANINDA NEŞE

4.2.1. NEŞE

Şiir, insanın duygularını ifade etme yöntemlerinden biridir. Nef’î’nin şiirlerinde de, tıpkı gam bölümünde olduğu neşenin izlerini taşıyan beyitler vardır. Şair, neşe kavramını neşât, saâdet, şâdmân, şâdkâm, hürrem, handân vb. kelimelerle de ifade eder. Çalışmamızın bu bölümünde, Nef’î Divanı’nda yer alan şiirlerdeki neşe ve neşeyle ilgili beyitler incelenecektir.

4.2.2. Neşenin Sebepleri ve Kaynakları

Nef’î; Divan’ın ilk kasidesi olan “Der-Na’t-ı Seyyid-i Kâinât” başlıklı na’tta, Hz. Peygamber’n medhine dair bir kaside yazabilmenin vermiş olduğu neşeyi şu şekilde nazma döker:

Şâdkâm oldum neşât-ı feyz-i na’t-i pâk ile

Şimdiden sonra du’â-yı şâdmânîdir sözüm (K 1/42.)

Şair, bu beytinde Hz. Peygamber’in na’tıyla feyz bulduğunu ve bununla mutlu olduğunu söylemektedir. Artık bundan sonraki sözleri mutluluk içeren dualar olacaktır.

Sultan Ahmed Han için yazılan bir kasidede, padişahının ikbalinin (bahtının) yemyeşil bir gül bahçesi olması için dua eder:

Gülşen-i ikbâli ser-sebz ola tâ kim rüzgâr

Gül gibi bâğ-ı cihânı hurrem ü handân bulur (K 9/ 43.)

Padişahın ikbalinin yemyeşil olmasıyla dünya bahçesi tıpkı gül gibi gülecek, neşeli olacaktır. Beyitte, dünyanın mutluluğunun padişahın ikbalinin parlaklığına bağlı olduğu vurgulanmaktan ve bunun için de padişaha dua edilmektedir. Beyitten anlaşıldığına göre dünyanın mutluluğunun kaynağı Sultan Ahmed Han'ın ikbalidir. Sultan Ahmed Han'ın ikbali parlak olursa dünya da mutlu olacaktır.

Şeyhülislam Muhammed Efendi'ye yazılan kasidede, bayramın gelmesiyle âlemin gönlünün mutlu olduğunu neşeye kavuştuğunu söyler:

Habbezâ ıyd-ı ferah-bahş-ı humâyun-makdem

Ki dil-i âlemi bir câm ile kıldı hurrem

Bu beytinde Nef'î, neşe kaynağı olarak bayramı göstermektedir.

Sultan Ahmed Han için yazdığı kasidede, Ramazan Bayramının gelişiyle hâsıl olan neşenin anlatıldığını görürüz. Şaire göre bayram, gelip geçici dünya hayatında bayram mübarek ve sevinçli anlardan biridir:

Bir böyle dem-i hurrem ü ferhunde husûsâ

Kim mâ-hasal-i müddet-i ömr-i güzerândır (K 10/ 18)

Bu beyitte de Ramazan Bayramının neşe kaynağı olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz.

Sultan Osman Han'ın kasrı için yazılan bir kasidede, kasrın havasının can bahşettiği ve neşe saçtığı söylenir. Şair, cihanın hükümdarının bu hava içinde daima mutlu ve şen olması için dua eder:

Hevâsında böyle cân-bahş u neşât-efzâ gerek el-hakk

Ki tâ hurrem tuta dâ'im dil-i şâh-ı cihân-dârı (K 14/ 24)

Sultan Osman Han için yazılan bir başka kasidede, bahar mevsiminde yiyip içip eğlenmekten, zevk ve sefa içinde mutlu olmaktan söz edilir:

Gül devri ayş eyyâmdır zevk u safâ hengâmıdır

Âşıkların bayramıdır bu mevsim-i ferhunde dem (K 15/3)

Bahar mevsiminde sevgili ve kadeh (câm-ı Cem) ile birlikte olunca neşeli ve sevinçli zamanlar yaşanır. Ârif olan kişi bu mevsimde yiyip içerek ve eğlenerek bu mevsimin ganimetlerinden istifade eder:

Yâr ola Câm-ı Cem ola böyle dem-i hurrem ola

Ârif odur bu dem ola ayş u tarabla mugtenem (K15 / 7)

Bu mevsimin zevkini rindler iyi bilirler. Rind, bir elinde lâle renkli bir kadeh diğer elinde de sevgilinin kıvrım kıvrım saçları varken kendinden geçer ve mutlu olur:

Zevkı o rind eyler tamam kim tuta mest ü şâd-kâm

Bir elde câm-ı lâle-fâm bir elde zülf-i ham be-ham (K 15 / 8)

Sultan Murâd Han'ın medhinde yazılan bir başka kasidede, padişahın tacı güneşe benzetilir. Yine padişah Cem-meşreb bir kişidir. Şehnâme kahramanlarından ve İran padişahlarından Cem, şarabın mucidi olarak bilinir. Klâsik edebiyatımızda bir işret meclisi söz konusu ise Cem'e telmihte bulunmak âdettendir:

O şâhenşâh-ı hûrşîd- efser ü cemşîd-meşreb kim

Neşât-ı lutfu gâlibdir safâda keyf-i sahbâya (K 19 /25.)

Beyite geçen "sahbâ", kırmızı şarap anlamındadır. Nef'î'ye göre, padişahın lütuf göstermesi ve ihsanda bulunması kırmızı şarabın verdiği keyiften daha üstündür. Çünkü onun lütuf göstermesi, şair için neşe kaynağıdır. Bu sebeple o, şarap yerine padişahın lütfunu tercih etmektedir.

Sultan Murâd Hân'ı övmenin keyfi, şaire ayrı bir neşe verir. Onu övmekle düşüncesinin gönlü sevinecektir. Burada Sebk-i Hindî özelliği olarak dil-i endişe kavramı kullanılmıştır. Dil, gönül anlamındayken; endişe, düşünce demektir. İki soyut kavramla yeni bir soyut kavram söylenmiştir.

Neşât-ı keyf-i medhiyle dil-i endişe hurremdir

Nesîm-i bûy-ı hulkuyla dimâg-ı cân mu'attardır (K 20/ 28)

4.2.2. Neşeyle İlgili Diğer Beyitler

Sultan Murâd'ın atı için yazılan “Der-Sitâyiş-i Esbân- Şehsüvâr-ı Zamân Hazret-i Sultân Murâd Hân” başlıklı kasidede, Allah'ın bir gölgesi olan padişahın mutluluk içinde atına binişinden söz edilir:

Çok mudur bu şeref ol rahş-ı mübârek kademe

Ki sa'âdetle süvâr ola ana zıll-ı Hudâ (K 18 /53)

Sultan Murâd Hân için yazılan bir başka kasidede gamlanmamak gerektiğini söyler. Şaire göre böyle bir cihan padişahı elbette onun kıymetini bilecek ve kendisine gereken önemi verecektir:

Be-hamdillâh bilir şâh-ı cihân kadrin ne gam yersin

Ne lâf eyleser etsin i'tikâdınca o bâtil har (K 21/ 37)

Sultan Murâd Hân'ın şöhretinin dünyaya yayılması için dua eden şair bununla duyduğu mutluluğu şu beytiyle ifade eder:

Mübârek ola sa'âdetle şâh-ı devrâna

Bu iştihâr-ı bülend ü bu rütbe-i Samî (K 22/ 7)

Vezir-i A'zam Nasûh Paşa'ya yazdığı kasidede, paşanın sadâret makamında bulunmasıyla gökyüzünün ve yeryüzünün neşesi dile getirilir:

Sürûd-ı müjde ile âsmân tarab-hâne

Salâ-yı ayş u tarabla zemîn neşât-âbâd (K 30 / 8)

Vezir-i A'zam Nasûh Paşa'nın mektubuna cevaben yazılan kasidede, mektupta dile getirilen mazmun cennet şarabına benzetilir ve bu şaraptan alınan keyif hatırlatılır. Şaire göre bu şarabın keyfi düşünceye rûhâni bir neşe vermektedir:

Ne nâmedir bu ki keyf-i rahîk-ı mazmûnu

Verir mülâhazaya bir neşât-ı rûhânî (K 31 / 2.)

Vezir-i A'zam Nasûh Paşa'yı methetmek için yazılan bir başka kasidenin matla beytinde Allah'ın lütuf kapılarının açıldığı, herkese bir neşe geldiği ve her tarafı bereket kapladığı söylenir:

Nedir bu feyz-i cihângir u bu neşât-ı amîm

Meğer açıldı der-i lutf-ı kirdgâr-ı kerîm (K 33 / 1)

Nefî, bahtının açıldığını düşünerek Allah'a şükreder. Talihi dönmüş, mübarek bir iş olmuş ve mutluluk belirmeye başlamıştır:

Minnet. Allâha ki bî-minnet-i baht u ikbâl

Oldum âsâr-ı sa'âdetle yine ferrûh-fâl (K 36 / 1.)

Vezir-i A'zam Muhammed Paşa'ya yazılan kasidede Nefî'nin düşünce dünyası şevk ile neşeyle dolduğunu görüyoruz:

Buldu bu şevk ile bir gûne neşât endîşem

Ki bu mikdâr safâ vermek olur mahz-ı hayâl (K 36 / 1.)

Vezir-i A'zam Hüseyin Paşa'ya yazılan kasidede ise, talih ve ikbalin mutluluğundan bahsedilir. Bütün âlem, adetâ talihin güzelleşmesinden dolayı zevkin ve şevkin nimetleriyle dolmuştur:

Zihî ikbâl-i baht-ı kâm-rân u tâli'-i hurrem

Ki oldu muğtenem esbâb-ı zevk u şevk ile âlem (K 39/ 1)

Vezir-i A'zam Hüseyin Paşa'ya yazılan kasidenin devamında şairin mutluluğu ve neşesi daha belirginleşir. Şaire göre, yaşanan zamandan daha mutlu bir zaman olmaz. Böyle bir zamanda insanların hayattan zevk almamaları için hiçbir sebep kalmamıştır:

Bu dem bir özge demdir böyle Ferhunde zamân olmaz

Nice şâd olmasın âlem nice kâm almasın âdem (K 39 / 6)

Vezir-i A'zam Hüseyin Paşa'nın adaletiyle dünyadaki matemler düğüne dönmüştür:

Hüseyin- ism ü Âlî –sîret hıdiv-i âlem –ârâ kim

Neşât-ı ahd-i adliyle cihana sûr olur mâtem (K 39 / 13)

SONUÇ

Klasik Türk Edebiyatında birçok şair tarafından gam ve neşe kavramları genel itibariyle sıklıkla kullanılan kavramlar olmuştur. Özellikle gam sevgilinin çektiği eziyetleri anlatmada adeta divan şairi için meramını anlatmada önemli bir malzeme durumundadır. Benzer şekilde divan şairleri üzüntü ve kederini anlatmada nasıl “gam”dan faydalandıysa sevinç bolluğunu ifade etmede de “neşe” kavramından faydalanmıştır.

Çalışmamıza konu olan kavramları XVII. yüzyıl şairlerinden olan, kaside ve hiciv alanında herkesin fikir birliğine vardığı şair Nefî divanında yaptığımız incelemeler ile oluşturmuş bulunmaktayız

Yaptığımız incelemeler neticesinde divanda yer alan gam ve neşe kavramları sayıca yetersiz bulununca bu kavramlarla eş anlamda olan dert, keder, kahır, bela; saadet, hurrem, neşat gibi kavramları da incelememize kattık. Ancak kriter noktamız yine de “gam ve neşe” kavramları olmuştur.

Nefî, Divan’nda gam ve neşe kavramlarını farklı şekillerde kullanmıştır. Gamın kaynağı, gam karşısında şairin durumu farklılık arz etmektedir. Yine şairin neşeye yaklaşımları da çeşitlilik arz etmektedir. Genel olarak Klâsik şiirde âşık gamdan şikâyet eder, sevgili yüzünden gam çeker, gamın esiri olur, gamdan kurtulmanın kolay olmadığını bilir. Bazen de gamdan mutlu olur, gamdan şikâyet eder gibi görünse de aslında gama düşmeyi arzular. Aslında bu durum onun neşesinin de kaynağıdır.

Nefî Divanı’na bakıldığında, gam ve neşe kavramlarının daha çok kasidelerde kullanıldığını, kasidelerde de genel olarak bir memduh (övülen)bulduğunu görürüz. Aşkın yoğun olarak işlendiği gazellerde de bu kavramlar geçse de Divan’daki hacim dikkate alındığında kasilerde daha çok kullanılması tabiidir. Bu bağlamda, kasidelerin muhtevası düşünüldüğünde, gam ve neşe kavramlarının bazen genel klâsik edebiyat kültürü çerçevesinde ele alındığını, kimi zaman da kasidede övülen kişiyle bir ilişki kurularak buy kavramlara çeşitli anlamlar yüklendiğini söylemek mümkündür.

Döneminin zirve şahsiyetlerinden olan Nefî’nin divanı üzerine yaptığımız çalışma sonucunda, pek çok kavram gibi gam ve neşe kavramlarını da ustalıklı kullandığını ve bu iki kavrama yeni orijinal hayaller yüklediğini ifade edebilir.

KAYNAKÇA

AKBUDAK, Yasemin, *Nedim'in şiirlerinde Aşkı Besleyen İki Kavram*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 18, Yıl: 2008

AKGÜL, Ahmet, *Nef'i'nin Sihâm-ı Kazâsı ile Türkçe Divanındaki İki Farklı Üslup Üzerine Bazı Tespitler*, Turkish Studies, Volume 7/2, Spring 2012, Ankara.

AKKUŞ, Metin, *Nef'i ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998

_____, *Ömer Nef'i'nin Hayatı ve Biyografi Problemleri*, Erzurum, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, http://abs.kafkas.edu.tr/upload/6/Nef_i_M__Akkus.pdf, (E.T. 10.04.2012).

_____, *Nef'i Divanı*, Akçağ Yayınları, 1993

ATALAY, Mehmet, *Nef'i'nin Farsça Divanı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 1988.

BANARLI, Nihad Sâmî, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*, ,c.II, Milli Eğitim Basımevi, Ankara

BİLKAN, Ali Fuat, *Sebk-i Hindî*, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:36,

BÜYÜK TÜRK KLASİKLERİ, *Hayretî*, Ötüken Yayıncılık, Cilt: 3

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, 2005

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi, Ankara, 2004.

DOĞAN, M. Nur, *Hüsn ü Aşk*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Eserleri ,3136, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10711,seyhgalibhusnuaskmuhammetnurdogan.pdf?0>

GÖKÇE, Ali Fuat, *Osmanlı Klasik Döneminde İdari Reform Hareketleri: Koçi Bey Risalesi*, Yasama Dergisi, Sayı:14,

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *"Tasavvuftan Dilimize Gelen Deyimler ve Atasözleri"*, 1977

İPEKTEN, Haluk, *Nef'i Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998

İSEN, Mustafa, Başlangıçtan XVIII. Yüzyıla Kadar Türk Edebiyatı, *Türkler*, Cilt: 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

KAHRAMAN, Bahattin, *Balıkesirli Râsih*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 10

KAPAL, Münire Nurefşan, *Nef'î Divanında Gönül*, Turkish Studies, Volume 7/3, Summer 2012, p.1605-1618, Ankara.

_____, *17.Yüzyıl Divanlarında Nef'î Etkisi*, CBU Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12,Sayı:1 Mart, 2014

KARAHAN, Abdülkadir, *Nef'î, İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 9, İstanbul

_____, *Nef'î Divanından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985

_____, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.191

KARTA, Nurullah, *17.ve18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile İktisadî İlişkileri*, Turkish Studies ,volume 8/11 Fall 2013.

KOŞİK, Halil Sercan, *Nef'î Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi*, Turkish Studies, Volume 8/1 Winter 2013,Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul, 1941

_____, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006

KURT, Yılmaz, *Koçi Bey Risalesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998

KUZUBAŞ, Muhammet, *Usûlî'nin Rûzgâr Kasidesi*, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1, 2010,

MACİT, Muhsin, *Nedim Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Eserleri 511, Ankara, 2012

OCAK, Tulga, *Nef'î ve Türk Edebiyatındaki Yeri, Ölümünün Üçyüzdellinci Yılında Nef'î*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara

_____, *Nef'î ve Türkçe Divan*, (doçentlik tezi, 1980)

_____, *17. Yüzyıl Şâiri Nef'î ve Kaside*, Türkbilig, 2002/3: 63-82

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004

SAFFET, Sıdkı, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ'sı*, İstanbul: Aydınlık Matbaası, 1943

SELÇUK, Bahir, *Âhenk Unsurları Bakımından Nef'î Divanı'nın Tahlili*, Malatya: Özserhat Yay, Malatya, 2004.

_____, *Necâtî Beğ'in Gazellerinde Tezad Sanatının Kullanımı, Ölümünün Beşyüzüncü Yılında Necâtî Beğ Anısına*, I. Uluslar arası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu, Kültür Yayınları, No:16

SEYREKZÂDE, Mehmed Âsım , *Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 1396,

SEYYİD, Mehmed Rıza, *Tezkire-i Rızâ*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Eserleri 3217, Kocaeli, 2009, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10745,rtgirispdf.pdf?0>

ŞENÖDEYİCİ, Özer, *Nef'î ve Gürcü Mehmed Paşa Mücadelesinin Tarihi ve Edebi Boyutları*, Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, S.6 (Bahar)

ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ-KARTAL Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2007

TDV İslam Ansiklopedisi, *Nef'î*, Cilt: 32,

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: 3/ 1-2, Ankara

YILDIZ, Alim, *Osman Nevres'in 'Olaydı' Redifli Gazeline Şerh*, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/345.pdf>

SEFERCİOĞLU, Nejat, *Nev'î'nin Bahar ve Kış İle İlgili İki Gazeli*, http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/nejat_sefercioglu_nevi_iki_gazel.pdf

KAPLAN, Hasan, *Bâkî'nin Bir Gazelinde Ses-Anlam İlişkisi*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 36, 2014.

